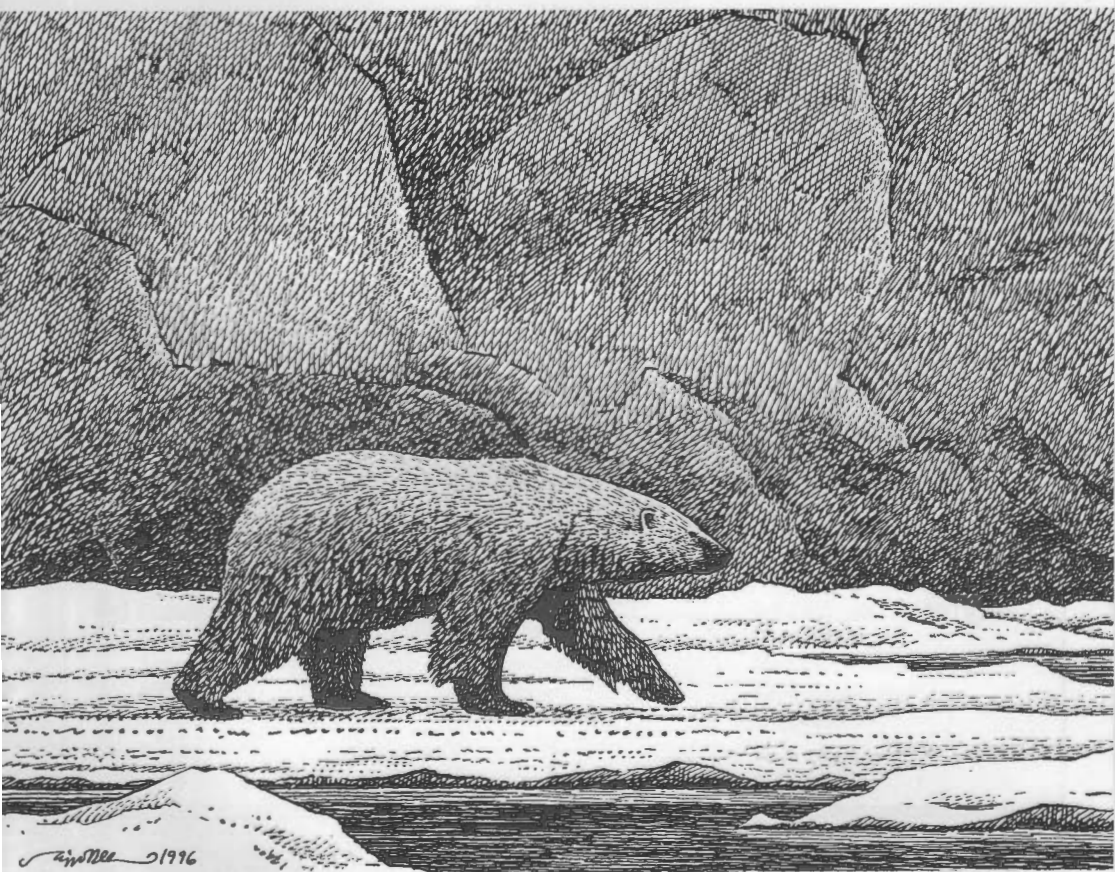

VÅRE ROVDYR

årgang 10

1.96

issn 0801-4728

VÅRE ROVDYR

Postboks 17 - 2420 Trysil

Tidsskriftet VÅRE ROVDYR er medlemsorgan for foreningen VÅRE ROVDYR, og utkommer fire ganger i året.

Ansvarlig utgiver/redaksjon:
Foreningens styre.

Medlemskontingent / Abonnement Minimum kr. 100,-
Juniormedlem (under 18 år) kr. 50,-
Postgiro 0806 4429494 Bankgiro 1800.20.97644.

INNHold

Leder.....	1
Presseklipp.....	2
Det internasjonale rovdyrSYMposiet i Sørøst-Polen i 1994.....	3
Årsmøte Foreningen Våre Rovdyr / Bjørnetur.....	60
Biologi-feltkurs 1996.....	62
Fond for amur-leopard.....	63
Styret.....	64

FORENINGEN VÅRE ROVDYR

arbeider for å spre fakta om rovpattedyr og rovfugler, og for at disse artene skal leve i livskraftige bestander og forvaltes etter norsk lov og internasjonale avtaler.

Forside: Viggo Ree.
Baksidefoto: Paul Granberg.

Trykk:
Gausdal Trykkeri.

Utgitt med støtte fra
Verdens Naturfond.

Gaupejakt

Med en jaktkvote på maksimalt 104 individer har årets gaupejakt gått over alle grenser. Vi må over 100 år tilbake for å finne tilsvarende fellingsnivå. Etter ansvarsdelegeringen fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) til de respektive fylkesmenn, har kvotestørrelsen økt dramatisk fra tidligere år. Materialet som skal ligge til grunn for jakt på en art som står i truetkategorien sårbar på DN's rødliste over truede dyrearter må være veldokumentert. Dessverre har ikke alle fylker slikt materiale. Vi mener derfor at ansvarsdelegeringen fra DN til fylkesmennene er lite tilfredstillende så lenge vurderingen av gaupebestanden i mange fylker er meget tilfeldig og bygger på upresise bestandsregistreringer. Etter årets gaupejakt bør Miljøvern-departementet og DN pålegge alle fylker å gjennomføre en grundig kartlegging av bestanden der man snarere baserer seg på en forskningsfaglig metodikk. Bare på denne måten kan man tilfredsstillende føre-var-prinsippet i forvaltningen av en så utsatt dyreart.

Under høringsperioden i forkant av gaupejakta, engasjerte vi oss sterkt overfor forvaltningsmyndighetene. Dette ga seg utslag i en opphetet mediedebatt som vi håper ga både den ene og den andre noe og tenke på.

Vi ser førøvrig meget positivt på at også en slagkraftig organisasjon som BELLONA har engasjert seg i årets gaupejakt, og har anmeldt Norge for brudd på Bern- og Riokonvensjonen.

Årets førsteside på rovdyrfronten dreide seg om en ulv som delte en jakthund i to. Vi tør nesten ikke tenke på medias reaksjon hvis hunden var blitt delt i tre eller fire....

Morten Bilet

Lørdagsavisen

Sjefredaktør: Helge Simonnes (ansv.) og Jon Magne Lund
Samfunnsred.: Erling Rimehaug Utenriksred.: Bjarne Botnen
Redaksjonssjefer: Solveig Jølstad, Ronny Ruud og Unar Vegstein

Lørdagsavisen

Redaktør: Unar Vegstein
Redaksjon: Bjørn Markussen, Tone Rekaa og Leif Steinholt

Gaupemor(d)

NÅ STARTER jakten på de 104 gaupene som det er gitt fellingstillatelse for. Tallet er bokstavelig tatt rett ut av luften fordi ingen vet hvor mange gauper det er her i landet. Det er flere i Sverige der tallet på fellingstillatelser trolig blir lavere enn 50.

DETTE ER ikke bra. Men det verste er at myndighetene åpner for avliving av hunngauper med barn. Dermed er vi havnet i den absurde situasjon at de som har ansvaret for norsk naturforvaltning, går lenger enn Norges Jeger- og Fiskerforbund som advarer mot slik jakt. Skytes gaupemor i februar, har ungene små sjanser til å overleve, mener generalsekretæren.

DETTE ER ikke bare pinlig, det er både grotesk og uansvarlig.

Det internasjonale rovdyr- symposiet i Sørøst-Polen i 1994

En beretning fra en oktoberuke med forelesninger og
utflukter i Bieszczady-fjellene

Av **Viggo Ree***

Som nevnt i *Våre Rovdyr nr. 2-94* (s. 74) var Polen vert for et stort internasjonalt rovdyrsymposium høsten 1994. Symposiet fant sted i Jawor ved den oppdemte Solinasjøen i Bieszczady-fjellene lengst sørøst i landet i tiden 10.-15. oktober. Personer fra Foreningen Våre Rovdyr var blant deltagerne på konferansen, og her følger et referat fra både reisen, foredragene og ekskursjonene.

Norge - et av landene med flest deltagere

Det internasjonale rovdyrsymposiet i Polen samlet over 150 deltagere fra rundt 25 land. Flest deltagere var det naturlig nok fra vertslandet, hvor det i følge deltagerlisten var 44 påmeldte. Fra Russland var det oppført 16 representanter, men i følge opplysninger under symposiet var det 4 av disse som ikke kom. Både USA og Norge var oppført med 12 representanter hver på deltagerlisten, og for vårt lands vedkommende stilte samtlige av de påmeldte. Nasjoner med mer enn 3 deltagere var i følge listen Canada, Italia, Japan, Kroatia, Storbritannia, Sveits, Tyskland og Østerrike - mens 1-3 personer kom fra Estland, Frankrike, Hviterussland, India, Kasakhstan, Nederland, Portugal, Romania, Slovenia, Sverige og Tsjekkia. Påmeldte deltagere fra China, Georgia, Moldova, Saudi-Arabia, Spania og Ukraina dukket aldri opp til symposiet.

I den norske delegasjonen var rovviltkonsulent **Jørund Braa** fra Direktoratet for Naturforvaltning, rovviltkonsulent **Arne J.**

---

* Fotografiene er tatt av artikkelforfatteren dersom ikke annet er oppgitt

Mortensen fra Fylkesmannens miljøvernavdeling i Oppland, hovedfagsstudent **Jens Thomas Sagør** fra Senter for miljø og utvikling ved Universitetet i Trondheim, forsker **Jon Swenson** fra Norsk Institutt for Naturforskning (NINA) i Trondheim og rovviltkonsulent **Petter Wabakken** fra Fylkesmannens miljøvernavdeling i Hedmark. De øvrige deltagerne fra Norge var **Bjørn Tore Bækken**, **Morten Bilet**, **Rune Bjørnstad**, **Jørn Enerud**, **Erling Mømb**, **Viggo Ree** og **Ole Knut Steinset** - hvorav enkelte representerte Foreningen Våre Rovdyr.

Reisen til Sør-Polen

For å få litt ekstra utbytte av Polen-turen reiste 9 av de norske deltagerne nedover allerede lørdag den 8.10. De 3 fra Trøndelag ventet med avreise til søndagen. Flyet tok av på Fornebu kl. 08, og via mellomlanding og skifte av fly i København ankom vi Warszawa kl. 11.40 denne oktoberlørdagen. Polen var et nytt reisemål for nesten alle i 9-mannsgruppen - det var kun Arne J. Mortensen som kjente landet fra tidligere besøk. Allerede på flyplassen i hovedstaden fikk vi erfaring med valutaen, og det var muligens en underlig opplevelse for de fleste å bli mangemillionær på et par minutter. For å regne ut antall polske sloty til norske kroner var det bare å stryke de tre siste nullene og deretter dele på tre. En krone var med andre ord rundt 3.000 sloty.

Fra flyplassen skulle vi over til Centralna jernbanestasjon, og derfra videre med tog sørover til Krakow. Etter forhandlinger og prutinger med drosjesjåfører på flyplasen slo vi til med en maxitaxi som fraktet oss raskt til den aktuelle stasjonen. Betaling med dollar var kjærkomment.

Togturen sørover fra Warszawa gikk gjennom et åpent, flatt landskap. Vidstrakte jordbruksarealer med åkermark av ulike størrelser var det dominerende element. Innimellom var det veier, alleer, beitemark med husdyr, små skogholt og spredt bebyggelse. Et iøynefallende trekk var at polakkene både på landsbygden og helt inn i de større byene var selvforsynt med mange av de viktigste landbruksproduktene. Rundt de fleste hus var det et grøntareal med frukttrær, bærbusker, grønnsakshage og husdyr på frodig beitemark. Noen høner, ender og gjess - samt en håndfull sauer, en ku og en hest var et vanlig syn rundt bostedene. Bebyggelsen var hovedsakelig mindre trehus.

Etter hvert som vi nærmet oss Krakow ble det mer skog langs jernbanelinjen. Dominerende var furu- og bøkeskog. Relativt lite vilt ble observert fra togvinduet. Kråke, kaie og kornkråke var de mest tallrike fugleartene. Noe musvåk og tårnfalk ble også iaktatt. Overraskende var mangelen på sørhare og kanin - selv om disse artene skal finnes i området.

Parti fra polsk bondegård langs veien i skogdominert landskap i Krosny-regionen. Høner var det vanligste husdyret både på landet og i byene.

Togturen til Krakow tok godt under tre timer. Vi hadde bestilt plass på første klasse, og dette innebar servering av juice, frukt og kake. Dessuten måtte vi naturligvis få med oss restaurant-vognen, der velsmakende soppomelett og polsk øl ble fortært. Ut på ettermiddagen rullet vi sakte inn på den ærverdige jernbanestasjonen i Krakow. Overraskelsen var ikke så rent liten da vi kom oss ut på plattformen. Via et voldsomt kraftig høytaleranlegg ljommet det musikk ut over hele stasjonsområdet - og velkomstlåten var The Beatles' "Hippy, hippy shake"!

Hotel Cracovia var neste mål. Dette er et av de største og mest moderne hotellene i denne kjente middelalderbyen, og på kvelden fikk vi anledning til å spasere litt rundt for å beskue kirker og andre praktfulle bygninger. Krakow er også kjent for sine restauranter, og en av disse ble valgt ut for å oppleve en bit av det polske kjøkken. Det ble også anledning til å stifte en smule bekjentskap med byens natteliv i de små timer, noe de fleste tilsynelatende satte stor pris på.

Søndagsmorgenen var regnfull og tung, og det smakte godt med en gedigen frokost på sengen. Ut over dagen dukket diverse symposiedeltagere opp på hotellet, og kl. 13 bar det av sted mot

Bieszczady-fjellene. Bussturen tok mange timer, og fuktigheten var stor både inne i og utenfor kjøretøyet. En stork og noen rådyr i skumringen var alt av spesiell interesse før vi i stummende mørke ankom Jawor langt ut på kvelden. Her ble det en hektisk aktivitet med betaling og tildeling av rom og programmer.

Åpningen av symposiet

Jawor er et stort hotellkompleks bygget på 1960-tallet. Det var tidligere rekreasjonssted for medlemmer av det polske kommunistpartiet. I dag fungerer det som feriemål for militære, men for å få inn ekstra penger blir stedet også leid ut til andre gjester. Dette er trolig viktige inntekter, for bygningene bar tydelig preg av mangelfullt vedlikehold. Men vi i Norge har lett for å sammenligne med vestlig standard. I polsk sammenheng var trolig hotellet langt over gjennomsnittet. Dessuten måtte man hele tiden minne seg selv på hvilken situasjon Polen nå er inne i etter kommunismens fall, og de økonomiske problemer som skal løses i dette folkerike landet.

Mandag morgen den 10.10. var det spennende å ta en snartur rundt

Hotellkomplekset Jawor ligger på nordsiden av den oppdemte Solinasjøen med skogkledd åser på alle kanter.

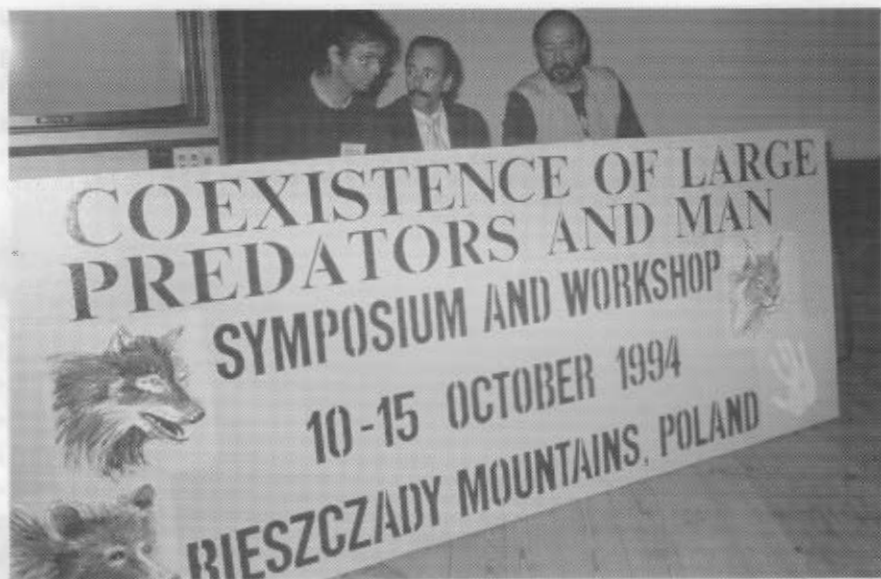

Bøk er det dominerende treslaget rundt hotellkomplekset Jawor. Skogen er fleraldret, og fuglesamfunnet er representert med en rekke hullrugende arter.

hotellkomplekset for å bli litt kjent med omgivelsene. Reguleringsmagasinet var omgitt av små skogkledde åser - med enkelte gårdsbruk og bolighus på andre siden av vannet. Skogen besto nesten utelukkende av bøk, også trær av høy alder og store dimensjoner. Dvergspett, stillits, vintererle, gjerdesmett og granmeis ble registrert rundt husene. **Anders Bjärvall** fra Sverige, som dukket opp sent søndag kveld, berettet om en hubro som satt midt i veien like før han ankom hotellet.

Etter en velsmakende frokost i en enorm matsal med masser av serveringsdamer og rullebord ble det tid for en lengre spasertur i bøkeskogen nord for hotellkomplekset. Her ble det observert bl.a. spettmeiser, 5 ulike meisearter, stjertmeis og en mulig flaggspett. Terrenget var svært kupert, og deler av skogen var interessant med gamle, store trær og gode levevilkår for spetter og andre hullrugere. Spor etter hjort var det mange steder.

Symposiets offisielle åpning fant sted kl. 11. *A coexistence of large predators and man (Sameksistens mellom store rovdyr og menneske)* var symposiets emne, og arrangører var *Jagiellonian University* i Krakow og *Polish Wildlife Foundation*. En velkomsthilsen ble besørget av professor **S. Hodorowicz** ved *Jagiellonian University*,

Hver sesjon under symposiet ble ledet av tre forskere. Her sitter fra venstre Petter Wabakken fra Norge, Chris Servheen fra USA og Paul C. Paquet fra Canada under onsdagens sesjon om rehabiliteringsprogram for store rovdyr.

og deretter berettet direktøren i *Krosno Regional Directorate of State Forests*, **T. Lokaj**, om viltforvaltningen i Krosno-regionen (den sørøstligste provinsen i Polen). Foredraget var på polsk. I denne delen av landet ble det opplyst å være bl.a. 250 ulver, 60-70 bjørner, 60 gauper (fredet) og 2.500 villsvin. Årlig var det ulveskader i omlag 300 husdyrbesetninger, og ca. 500 klovdyr ble funnet tatt av arten. Bjørnebestanden var i svak vekst, mens gaupetallet var 110 året før.

Åpningssesjonen ble så avrundet av **Boguslaw Bobek**, som til daglig arbeider ved Jagiellonian University. Han var hovedpersonen bak symposiet, og deltar ellers på de fleste internasjonale rovdyrsamlinger (se bl.a. *Våre Rovdyr nr. 2-94*, s. 49 og 74). I sin presentasjon av viltforvaltningen i Bieszczady-fjellene nevnte Bobek bl.a. at det i 5-årsperioden 1987/88-91/92 ble tatt 2152 hjort, 1495 rådyr og 426 villsvin av ulv. I dette området legger utenlandske jegere årlig igjen 1 million \$. Med 40 % arbeidsledighet i denne delen av landet betyr følgelig inntektene fra godt betalende jegere fra andre land en del for den regionale økonomien. Bare for en enkelt kronhjort var prisen på de største bukkene oppe i 10.000 \$ (gevirvekten avgjør prisen). En balansert forvaltning av hjortevilt- og rovdyrstammene blir følgelig en viktig

oppgave for myndighetene.

Ulvens predasjon på hjort i desember og januar dreiet seg mest om hunndyr (over 50 %), mens det i februar og mars ble tatt mest hanner (nesten 50 %). Den prosentvise fordeling av ulvens byttedyr var 80 % hjortedyr, 11 % villsvin og 7 % husdyr. Ingen visenter (europaisk bison) var dokumentert tatt av ulv. De fire hovedområdene for ulv i Polen huset for tiden gjennomsnittlig 22 dyr i vest, 245 i nordøst, 126 i øst og 457 i sørøst (tilsammen 850 ulv i landet). Av husdyrene var sau den arten som hyppigst ble tatt av ulv. Det årlige tapstallet lå på rundt 500 dyr. Tilsammen ble 2.306 sauer drept i perioden 1988-92. Det gjennomsnittlige tapstallet for ulvetatte husdyr var 12 i vest, 212 i nordøst, 134 i øst og 518 i sørøst.

Oterbestanden i Polen er livskraftig i flere områder. Enkelte problemer fantes i tilknytning til fiskeanlegg, men kun 8 % av byttedyrene var karpe - en viktig matfisk for befolkningen i landet. Omlag 70 % av artens føde var imidlertid fiskearter som var økonomisk uinteressante.

Avslutningsvis nevnte Bobek litt om den polske brunbjørnens fødevalg. I årene 1987-91 predaterte arten på 352 bikuber, 351 sauer, 71 storfe, 9 geiter, 3 griser og 2 hester.

Verdens kattedyr og store rovdyr i Kina

Under symposiet ble det tilsammen holdt flere titalls forelesninger. Mine notater inkluderer ikke opplysninger fra samtlige av alle disse foredragsholderes bidrag. Dette skyldes at noen av temaene var mindre interessante enn andre. Dessuten gjorde språkproblemer at det ikke var mulig å forstå alt som ble fremlagt. Eksempelvis var det mange av russerne som holdt sine forelesninger på russisk, og flere av disse leste opp fra ferdig skrevete manuskripter uten ledsagende dias eller overheads. Selv om deler av presentasjonene ble oversatt til engelsk, var det totalt sett lite man fikk med seg av enkelte foredrag.

Etter mandagens lunch startet en sesjon om *utbredelse, antall og status for store rovdyr i ulike land*. Først ut var den verdenskjente britiske kattedyrspesialisten **Peter Jackson**, som bor i Sveits. Jackson, som er formann i *IUCN/SSC Cat Specialist Group*, nevnte bl.a. at en bok om forvaltningen av samtlige 36 kattedyrarter i verden snart ville se dagens lys. Denne boken kommer, etter en rekke forsinkelser, ut i begynnelsen av 1996 (Peter Jackson pers. medd. 3.12.1995), og heter *Wild Cats: Status Survey and Conservation Action Plan*. Kristin Nowell, Peter Jackson og IUCN/SSC Cat Specialist Group har samlet stoffet, og

Vill tiger fotografert i India på 1980-tallet. Foto: Timothy Greenwood.

den kan bestilles fra IUCN Publications Services Unit, 219 Huntington Road, Cambridge CB3 0DL, England (pris 20 Br. pund). Til tross for at mange arter er inkludert på ulike lands rødlistor, er eksempelvis en så truet art som snøleopard ønsket utryddet av 90 % av befolkningen i deler av Asia.

Todd K. Fuller fra USA tok deretter for seg status for store rovdyr (over 20 kg) i Kina. Her har han samarbeidet med amerikaneren **D. L. Garshelis** og kinesiske biologer. Fuller gikk først gjennom Kinas ulike naturtyper, og mye av det han berettet om de menneskepåvirkete økosystemene var ikke særlig oppløftende. Befolkningen er konsentrert i østlige deler av Kina, slik at det som finnes igjen av større urørte naturområder stort sett er fjell og ørken i den vestlige delen av landet. Av store katter finnes tiger (sibir-tiger i nord), leopard, treleopard, snøleopard og gaupe. Sistnevnte art har en begrenset utbredelse - det samme gjelder for jerv. Bestandsestimatet for snøleopard er ca. 1.000 individer. Forfølgelsen av denne arten skjer ikke minst på grunn av skinnverdien. Det er et stort internasjonalt marked for illegal omsetning av kroppsdeler fra tiger. Produktene brukes som menneskemedisin. Blant folk flest er det en utbredt oppfatning at eksempelvis tigerbein og tigerbeinekstrakt gir virilitet og styrke! Siden arten nå er blitt så sjelden i Kina (bare rundt 20 dyr igjen), øker presset mot bl.a. leopard.

Kina er det eneste land i verden hvor det lever vill storpanda. Det er nå utarbeidet en nasjonal handlingsplan i forvaltningen av denne arten. Dessuten finnes både malaybjørn, brunbjørn og kragebjørn. Landsestimatene for de to sistnevnte artene er henholdsvis 5.700-7.100 og 9.800-16.200. Men disse dyrene går en dyster framtid i møte. Hovedårsaken er den økende illegale etterstrebelen i anledning markedet for galleblærer fra bjørner. Størknet galle eller tørket gallebære fra disse artene brukes som potensmiddel over store deler av Asia. I Singapore er det eksempelvis større status å ha en hel galleblære av bjørn enn en Rolls Royce! Oppkjøpere i Sør-Korea betaler 125.000 kroner for et slikt organ. I Kina var det i 1992 rundt 4.000 bjørner i 200 farmer, der det ble produsert galle. To år senere var tallet oppe i nesten 10.000 dyr i hundrevis av bjørnefarmer (*BBC Wildlife 12-95*, s. 59-60: "Breakthrough on the bile farm" av Martin Williams). Bjørnene sperres inne i et trange bur i noen uker, og gallen tas ut gjennom en tappeanordning som opereres inn i de levende dyrene. Ethiske og dyrevernmessige aspekter ser ut til å bety lite i en verden der gammel overtro om større seksuell aktivitet for pengesterke, gamle asiatiske menn med små penis styrer utviklingen. De kinesiske myndighetene skal nå forsøke å begrense etterstrebelen av de ville bjørnene i landet. Dette gjøres ikke ved å satse på saklig informasjon om manglende vitenskapelig

dokumentasjon i anledning gallens betydning, men ved å øke antall bjørnefarmer. Planene er 40.000 fangenskapsbjørner om få år! I 1993 startet organisasjonen *International Fund for Animal Welfare (IFAW)* en omfattende kampanje mot de kinesiske bjørnefarmene. Opplysningsarbeid med distribusjon av fotografier og videomateriale har gitt de første positive resultater, og nylig ble de første 8 bjørnene befridd fra farmfangenskap. Om det på sikt skulle lykkes å begrense antall farmbjørner i Kina, er det ikke urealistisk å anta at den ulovlige etterstrebelen av ville dyr vil øke i omfang.

Ulven finnes spredt i store deler av Kina, og konflikter med husdyrholdet er reelle. Dette gjelder i liten grad for landets bestand av dholehund, som først og fremst predaterer på ville klovdyr.

Kinesiske myndigheter har den siste tiden gjort visse forsøk på å vise vilje til vern av de mest truede rovdyrene. Det er nå straffbart å drepe dyr på rødlistens kategori 1 uten tillatelse, som i alt teller 7 arter. Blir noen tatt for avlivning av storpanda eller tiger er reaksjonene 12 års fengsel eller dødsstraff. For de øvrige artene gis bøter som tilsvarer to månedslønner.

Selv om myndighetene oppretter reservater for å ta vare på truede arter og økosystemer i Kina, er problemet at de fredete områdene er altfor små. Majoriteten av de vernete arealene er mindre enn 500 km². De største reservatene befinner seg i den vestlige delen av landet, men i disse fjell- og ørkenområdene er det få arter og lave vilttettheter.

Rovdyr i Karelen, gaupe i Østerrike og japansk ulv

Petr. I. Danilov fra den russiske Karelen er en gammel norgesvenn, og flere av hans norske kolleger har også besøkt ham i hjemlandet. I 1989 var han med i en sovjetisk delegasjon som deltok på en viltkongress i Trondheim, og før arrangementet hadde jeg gleden av å være vert for disse forskerne på mitt daværende bosted i Maridalen. Danilov deltar ofte på symposier i utlandet, og han var ikke overraskende med i den russiske gruppen som hadde funnet veien til Sørøst-Polen.

I sitt foredrag om utbredelse og populasjonsdynamikk for store rovdyr i Nordvest-Russland fortalte Danilov om voksende bestander av bjørn og ulv i Karelen. Her har også elgen økt i antall etter siste krig. Ulvbestanden teller nå rundt 2.000 dyr, og i Øst-Karelen er tettheten oppe i 6-10 dyr pr. 1.000 km². Den største tettheten av bjørn er i Midt-Karelen. Denne delen av Russland har også livskraftige bestander av gaupe og jerv. Gaupa finnes i størst antall i de sentrale og sørlige deler av

Karelen. Snøscooterjakt er etter hvert blitt en alvorlig trussel mot jervestammen.

Vi kjenner alle til de siste års store problemer for befolkningen i det tidligere Sovjetunionen. Mange goder vi tar som en selvfølge i vestlige land er mangelvare blant våre naboer i øst. Den vanskelige livssituasjonen gjelder også for biologer og forskere. Danilov fortalte meg under en av pausene at selv om han ikke likte det, var han var nødt for å jakte bjørn - rett og slett for å få noen nødvendige inntekter gjennom salg av bjørnekjøtt.

Østerrikeren **Thomas Huber** hadde deretter et svært interessant foredrag om gaupas status i sitt hjemland. Foredraget hadde tittelen "Leting etter gaupe i Østerrike - på sporet etter et spøkelse?". I årene 1977-79 ble det satt ut dyr i landet. Disse stammet fra Karpatane. Aktuelle byttedyr er gemse, rådyr og hjort. Gauper kan dessuten vandre inn i Østerrike fra nabolandet Slovenia. I de senere år har det stadig kommet inn meldinger om dyr, også familiegupper. Til tross for intens oppfølging i felt etter gauperapporteringene, har det ikke vært mulig å dokumentere artens tilstedeværelse på østerriksk jord den siste tiden. Mye av arbeidet har derfor fortonet seg som en jakt på en spøkelse. Huber avsluttet sitt innlegg med den spøkefulle replikken: "Tro det - eller ikke!".

Japaneren **Naoki Maruyama** var også på plass i Polen (se *Våre Rovdyr nr. 2-94*, s. 68-69). Den optimistiske tonen under foredraget i Spania i 1993 vedrørende planene om gjeninnføring av ulv til Hokkaido, var nå endret til en langt mer realistisk og forsiktig virkelighetsoppfatning. Årsaken var at det i mellomtiden var foretatt en holdningsundersøkelse vedrørende myndighetenes planer om å sette ut ulv i landet. Det viste seg at kun 5-6 % av japanerne ønsker arten velkommen tilbake i hjemlandet, og dermed synes det hele fortsatt å bære preg av en "sad story" - som Maruyama kalte det.

Bjørnen og andre store rovdyr i Romania

Etter pause med høylytte rockevideoer fra MTV (en smule overraskende under et slikt symposium!) skulle **L. A. Nader** fra Saudi-Arabia ha holdt et foredrag om de fem store rovdyrartene i sitt hjemland. Han hadde dessverre nettopp mistet sin kone, og kunne naturlig nok ikke komme til Polen. Mange var nok de som hadde gledet seg til dette innslaget.

Denne delen av symposiet ble erstattet med en forelesning om store rovdyr i Romania. **Ovidiu Ionescu**, medlem av den internasjonale ulvespesialistgruppen, var den eneste rumener under samlingen i Polen.

Det er alltid et tett program under rovdyrskonferansene, og det er derfor godt å få strukket på beina mellom noen av forelesningene. Her trekker tre av de norske deltagerne litt frisk luft på balkongen utenfor foredragssalen under en pause. Fra venstre Ole Knut Steinset, Rune Bjørnstad og Erling Mømb.

Hans tidligere beretninger om både bjørn og ulv i sitt hjemland (se *Våre Rovdyr nr. 2-94*, s. 52-53) gjorde at vi imøteså dette innslaget med stor interesse. Ionescu startet med å fortelle hvordan viltforvaltningen i Romania var organisert. Det finnes rundt 2.000 jakt-distrikter i landet - disse er på 50-200 km². Hvert jaktområde ledes av en viltvokter.

Deretter ble den rumenske bjørnen presentert. Arten er utbredt gjennom hele Karpatene og i et område vest for denne fjellkjeden. Bjørnene lever her i store skoger, og 75 % av skogen i landet ligger i Karpatene. I 1950 var det ca. 860 bjørner i Romania. Senere har bestanden systematisk blitt bygd opp. I 1988 var det offisielle tallet om lag 7.700. Hvordan har det vært mulig å øke stammen så betydelig? Mye av forklaringen ligger i den tidligere statssjef Nicolae Ceausescus voldsomme interesse for bjørnejakt. Han konkurrerte bl.a. med statssjefen i Bulgaria om å felle de største og flest mulig bjørner. For å få et best mulig jaktgrunnlag ble det iverksatt en rekke tiltak for å øke stammen. De viktigste bjørnebiotopene ble vernet, særlig hiområdene. Her ble bl.a. skogsdrift forbudt. I 1960 ble det forbudt for sigøynere og andre å ha bjørn i fangenskap. Antall jegere ble redusert, så etter hvert ble bjørnejakt en nokså eksklusiv aktivitet for et fåtall mennesker. Videre ble jakttiden begrenset, og binner med unger ble fredet. Dessuten ble det satset stort på føring av bjørn. Mat ble lagt ut på bestemte plasser både på høsten og våren, og mange av disse var i de kjente hiområdene.

Et annet tiltak for å øke bjørnebestanden i landet var utsetting av fangensapsdyr. Bjørner fra zoologiske hager og dyreparker både i Romania og en rekke andre land ble sluppet fri i naturen. Dermed tilførte man den rumenske populasjonen genetisk materiale fra ulike deler av verden. I denne sammenheng må man huske på at brunbjørn kan nå en alder av 35 år. Selv om ikke alle disse fangensapsdyrene etter utsettingene har blandet seg med de ville rumenske bjørnene, lever mange av dem fortsatt. Et spesielt tiltak for å øke antall bjørner i landet ble iverksatt i årene 1974-78. Unger i alderen 3-5 måneder ble fanget og holdt i fangenskap en periode, for så og bli satt ut igjen i naturen. Dette ble regnet som et nokså uheldig prosjekt, for i pleieperioden ble dyrene naturlig nok svært tilvendt mennesker. I mange tilfeller fungerte bjørningene som lekedyr for barn. Det ble også fanget dyr i feller, og disse ble satt ut i bjørnetomme områder.

Den kraftige økningen av antall bjørn i Romania skapte ikke uventet problemer. De store konsentrasjoner på høsten forårsaket konflikter nær landsbyer og andre bosettinger. Erstatning for bjørnedrepte husdyr ble kun utbetalt til folk som på forhånd hadde ordnet med forsikring. Konfrontasjoner mellom bjørner og mennesker er ikke uvanlig, og årlig blir rundt 40 personer sendt på sykehus med bjørneskader.

Gjennomsnittlig 4 mennesker har angivelig mistet livet hvert år etter slike møter. Dette skjer hyppigst når folk kommer imellom binne og unger, under jakt - særlig når dyr blir skadeskutt - og når bjørn forsvarer sitt bytte. Bjørner som blir flyttet 100 kilometer fra konfliktområder, har vendt tilbake til der de ble fanget.

Den største registrerte konsentrasjon av bjørn i Romania er rundt 60 dyr i et 6 km² stort område. Om lag 80 % av dyrene kommer til de faste fôringsplassene, og tellingene blir foretatt samtidig. På 1990-tallet ønsket myndighetene å redusere bjørnebestanden, og bare i 1991 ble det skutt rundt 500 dyr. Ionescu fortalte at de rundt 6.000 bjørnene som lever i landet i dag er fordelt på ca. 35.000 km² (et areal litt mindre enn Nordland fylke). Dette tilsvarer en tetthet på 1.7 bjørner pr. 10 km². I enkelte forskerkretser er man noe skeptisk til opplysningene og tallene fra Romania. At det er mye bjørn i dette landet er det imidlertid ingen tvil om, og lysbildene Ionescu viste var imponerende. Han hadde bl.a. dias fra fôringsplasser, der det nærmest var flokker med bjørner utover i kultur- og skoglandskapet.

Ulvens utbredelse i Romania er hovedsakelig langs Karpatene fra nord til sør i landet. Den mangler stort sett i både de vestlige og østlige grensetraktene. I årene 1955-64 ble tilsammen 28.000 ulver drept, med et toppår i 1959 da om lag 3.600 dyr ble avlivet. Etter denne etterstrebelleskampanjen ble artens utbredelsesområde redusert, og klovdyrpopulasjonene økte. I de sørlige deler av landet hvor ulven ble utryddet kom imidlertid sjakalen inn. Disse artene lever stort sett ikke i de samme områder. På begynnelsen av 1990-tallet ble den rumenske ulvebestanden estimert til om lag 2.500 individer.

Ulven blir fortsatt sett på som et skadedyr i Romania, men skuddpremiene ble fjernet og giftbruk forbudt i 1993. Det arbeides fortsatt med å få gjennomført en bedre forvaltning av arten i landet. Telemetristudiene som startet i 1994 i samarbeid med tyskeren Christoph Promberger hadde foreløpig ført til at to ulver var blitt merket.

Ionescu fortalte videre at bestanden av gaupe i den rumenske delen av Karpatene var estimert til rundt 1.000 individer, men at det var lite de visste om arten i landet. Gaupe er i utgangspunktet fredet i Romania, men i spesielle tilfeller ble det gitt fellingstillatelser. Omfanget av ulovlig etterstrebelse var betydelig. Artens viktigste byttedyr i Romania er gemse. Ionescu viste noen interessante dias tatt av vill gaupe i Karpatene.

Mot slutten av denne sesjonen presenterte **Jon Swenson** det skandinaviske bjørneprosjektet. Siden dette arbeidet er viet omtale i *Våre Rovdyr nr. 4-85*, og resultatene er lett tilgjengelige gjennom NINAs rapportserie, går jeg ikke nærmere inn på Swensons foredrag her. Det skal bare legges til at dette norske bidraget ble presentert på en meget profesjonell og oversiktelig måte.

Ulven i Kasakhstan

Hver kveld var det en sesjon hvor ulike rovdyrprosjekter ble presentert via plakater og annet informasjonsmateriale (poster sessions). Blant mandagens mange bidrag festet jeg meg ved **Y. U. Stepanov** og **Sergiei Borisovich Poles** opplysninger om ulven i Kasakhstan. Sistnevnte var til stede på symposiet. Her ble bestandsforhold og holdninger til arten presentert. De offisielle tallene stiller mange seg skeptiske til, men at dette landet har en stor ulvetetthet er vel kjent.

Det fortoner seg nokså underlig å representere et land på 387.000 km² hvor det tidvis lever under en håndfull ulver når man møter en person fra en nasjon som forteller at problemet i ulveforvaltningen i hans hjemland er manglende penger til ammunisjon og drivstoff for å holde bestanden av arten nede. Nå er riktignok Kasakhstan 8 ganger større enn fastlands-Norge, men i tillegg til 16 millioner mennesker og 50 millioner sauer finnes det angivelig flere titusener av ulv. I følge Pole var det i 1952-53 ca. 40.000 ulv i landet. På midten av 1960-tallet var bestanden nede i rundt 25.000. Deretter har det vært en jevn økning. På midten av 1970-tallet var det rundt 35.000 ulver i Kasakhstan, og i 1987-88 hadde bestanden nådd litt over 60.000. De siste estimatene for 1991-93 var nesten 90.000 dyr. Det er vanskelig å få klarhet i hvordan disse tallene har framkommet, men informasjonen om bl.a. husdyrskader og solgte ulveskinn kommer inn til jaktavdelingen ved skogministeriet i hovedstaden Almaty (tidligere Alma-Ata). I 1986 var det ansatt 390 jaktlag med tilsammen 1.104 jegere for å drive ulvejakt. Pole pekte på at landets vanskelige økonomiske situasjon hadde ført til at myndighetene ikke lenger betalte skuddpremier, og antall jegere hadde dessuten blitt redusert de siste årene på grunn av økte kostnader til transport og drivstoff under ulvebekjempelsen.

I følge Pole varierer tettheten av ulv i Kasakhstan mellom 0,2 og 5,5 dyr pr. 100 km². En bestand på 90.000 dyr (dobbel så mange ulver som det eksisterer i hele Nord-Amerika!) gir en gjennomsnittstetthet i landet på 3,3 ulver pr. 100 km² - hvilket blir om lag tre ganger høyere enn den angivelige ulvetettheten i Romania. Dette betyr med andre ord at det gjennomsnittlig skal leve 3,3 dyr (tilsvarende en liten ulvefamilie) for hver kasakhstansk kvadratmil! Det er vel tvilsomt om det finnes seriøse ulveforskere i Vest-Europa og Amerika som fester lit til slike tall.

Antall ulvedrepte husdyr i Kasakhstan ble estimert til 150.000-200.000 i årene 1987-88. Om lag 80 % av dette var sauer og geiter, men et stort antall hester og storfe var også med i tapsstatistikkene. Antall kameler, griser og fjærkre var ubetydelig. Det i særklasse viktigste vilde byttedyret for ulv i Kasakhstan er saigaantilope - deretter følger rådyr,

persiagaselle, hjort, elg, villsvin og mufflon. Går man inn på de presenterte tallene ble det eksempelvis hevdet at det i 1987 ble tatt 42.993 sauer/geiter og 14.637 saigaantiloper av ulv. Hvis det dette året var ca. 60.000 ulv i landet, betyr det i så fall at hver ulv spiste gjennomsnittlig 0,7 sauer/geiter og 0,24 saigaantiloper i løpet av disse 12 månedene. Selv om man tar utgangspunkt i estimert maksimumstall for tap av sauer og geiter i 1987 (100.000) blir det mager kost når disse artene skal utgjøre hovedandelen av ulveføden i landet. Da kommer 1987-konsumet opp i 1,67 sauer/geiter pr. kasakhstansk ulv. Det er med andre ord opplysninger blant tallene fra Kasakhstan som på ingen måte kan stemme med virkeligheten.

I 1988 ble det foretatt en spørreundersøkelse i landbrukskretser om holdninger til ulv i landet. I alt 2.624 skjemaer kom inn fra gårdsbrukene, og resultatene viste at 55,8 % ville utrydde arten med alle tenkelige midler. En forvaltning med organisert jakt og utvalgte ulvejegere ble støttet av 21,4 %, mens 11 % ville utstyre gjeterne med våpen for å forsvare buskapen. Bare 2,7 % ville ha en ordning der ulven ble forvaltet på lik linje med andre viltarter.

Når man får servert høye bestandstall for store rovdyr fra Øst-Europa, Asia eller andre deler av verden er det altså viktig å forholde seg til disse opplysningene på en nøktern og kritisk måte. Det kan da være

To av ulveforskerne fra det tidligere Sovjet - Sergiei Borisovich Pole fra Kasakhstan (til venstre) og Ilmar Rootsi fra Estland.

nyttig å minne seg selv på at det ikke er mer enn noen få år siden norske rovdryrforskere og myndigheter serverte offisielle bestandstall for bjørn som lå på det tidobbelte av den reelle situasjonen. Og for vårt lands vedkommende dreide det seg dessuten om forskere med moderne hjelpemidler, studier gjennom mange år og et forholdsvis lite antall rovdyr i begrensede undersøkelsesområder.

Menneskespisende ulver i Estland

En annen person under plakat-sesjonen jeg festet meg ved var estlenderen **Ilmar Rootsi**. Han presenterte på sin stand materiale om menneskespisende ulver i Estland under første halvdel av 1800-tallet. Han hadde studert historisk materiale, og funnet fram til at det i perioden 1804-53 skulle ha blitt drept 111 mennesker (hvorav 108 barn) i landet. De fleste episodene stammet fra sommermånedene. Dette inkluderte ikke tilfeller der rabies-infiserte ulver var involvert. Antall av slike angrep skal, i følge Rootsi, ha skjedd 82 ganger i perioden 1763-1891. Av disse er 49 tilfeller nedtegnet med dato, og de fleste stammer fra vinteren og våren.

Det kan være vanskelig å forholde seg til slike tall, og hva som skjuler seg bak disse opplysningene. Rootsi kommer ihvertfall inn på interessante elementer for å forklare de historiske beretningene. I denne sammenheng peker han på tre sannsynlige forklaringer. Det historiske materialet bringer et utall eksempler på at gamle og syke (skadete) ulver var involvert i disse episodene, likeledes fangensksdyr og hybrider mellom ulv og hund. På denne tiden var det også i Estland vanlig å ha ville dyr som ulv i fangenskap. I de historiske kildene går det videre fram at hybrider mellom disse fangensksulvene og hunder ble brukt under jakt. Disse hybridene ble omtalt som "svarte ulver", og var kjent for å være mer farlige for buskap og mennesker enn ville ulver. Slike blandingsdyr er også kjent fra andre europeiske land på denne tiden. Dermed kan materialet om menneskespisende ulver fra Estland på mange måter sammenlignes med hva som finnes av tilsvarende historier fra Norden.

Gaupe i Polen og Tsjekkia

Av øvrige stands med interessant materiale var opplysninger om gaupe i Polen og Tsjekkia. Materialet om den polske gaupa ble presentert av *Polish Hunting Association*. Arten finnes hovedsakelig i skogtrakter i nordøstre og sørlige deler av landet. Majoriteten av dyrene lever i

Plakatutstillingene på kveldene inneholdt mye interessant materiale, og ble godt besøkt. Her fra en stand med presentasjon av arbeidet som den kroatisk ulvegruppen gjennomfører for å få totalfredet arten i hjemlandet. Siste nytt i denne saken kom i begynnelsen av 1996, da det ble opplyst at ulven nå var blitt fredet i Kroatia.

grensetraktene mot Slovakia, og den totale stammen ble vurdert til rundt 70 dyr. Arten var for tiden i svak tilbakegang i begge hovedområdene. På begynnelsen av 1990-tallet ble det satt ut gauper i et område i sentrale deler av landet.

Fra Tsjekkia ble det presentert data om gaupe i Sumava nasjonalpark i Sørvest-Bohemia i den sørvestre delen av landet. Sumava er det samme som Bohemian Forest, og inkluderer også den østligste delen av Bayern. Sørvest for dette grenseområdet (på tysk side) ligger Bayerische Wald (Bavarian Forest). Her ble det gjeninnført gaupe i perioden 1970-72. På tsjekkisk side av Bohemian Forest ble utsetninger foretatt i årene 1982-89. Artens viktigste byttedyr i denne tsjekkiske nasjonalparken er rådyr (88,8 %), mufflon (7 %), sau (2,3 %), hjort (0,9 %) og hare (0,9 %). Det har vært en viss økning i bestanden siden 1950-tallet.

Ulvers næringsvaner

Den andre dag av symposiet, tirsdag den 11.10., startet med en sesjon der

temaet var *fødevalg og næringsstrategier hos store rovdyr*. Portugiseren **Francisco Petrucci-Fonseca** (se *Våre Rovdyr nr. 2-94*, s. 62-64) snakket om ulvens næringsvalg i sitt hjemland. Det ble vist til undersøkelser i tre forskjellige områder der husdyr representerte en vesentlig del av føden. Den prosentvise andel med husdyr i disse områdene utgjorde henholdsvis 93 % - hvorav 55 % var hest - 68 % og 55 % av næringsinntaket. I flere fjellområder er det frittlevende bestander av små hester, og dette er årsaken til den store prosentvise andelen av predasjon på denne arten. Petrucci-Fonseca fortalte at man i Portugal nå snakket om å sette ut rådyr og hjort i disse områdene for å redusere ulvens predasjonstrykk på husdyr. Det finnes ingen sikker dokumentasjon på hybridisering mellom ulv og hund, men meldinger eksisterer - særlig fra eldre tider.

Polakken **Kajetan Perzanowski** berettet om sine eksperimenter med ulv i bur, der han undersøkte fødeinntak og fordøyelse. Fangenskapsdyr spiste gjennomsnittlig 1,75 kg pr. døgn, og de fortærer både bein og skinn i tillegg til kjøttet. Ulver som ble føret utelukkende på kjøtt ble løse i magen og gikk ned i vekt. Den mest normale avføring kom ved en viss prosent av de tre bestandsdelene kjøtt, skinn og bein.

Ulvens og dholehundens næringsvalg i Kina ble presentert i et nytt og interessant foredrag av amerikaneren Todd K. Fuller. I Sør-Kina har sikahjorten tradisjonelt vært et viktig byttedyr, men det er nå bare under tusen individer igjen i vill tilstand. I det viktigste reservatet er det mye hogst, ulovlig jakt og mye folk på tre kanter. Det eksisterer imidlertid hundretusener av sikahjort i kinesisk fangenskap. I dette verneområdet for sikahjort utgjør imidlertid muntjakhjort og hare majoriteten av føden for de store hundedyrene i de høyereliggende delene, mens hare er den viktigste næringskilden i lavlandet. Dholehunden har spesialisert seg på å stjele muntjaker ut av snarer.

Komplisert viltforvaltning i India

Etter kaffepause startet sesjonen *Avgjørende habitatkrav for store rovdyr - anvendelse i utmarksbruk og landskapsplanlegging*. Her innledet **Yadvendraev Jhala** fra India, og nok en gang fikk hans tilhørere oppleve et meget engasjerende foredrag (se *Våre Rovdyr nr. 2-94*, s. 67-68). Jhala tok for seg den kompliserte forvaltningen av ulv og hjorteantilope i et 2.500 km² stort reservat i den vestligste delen av India. Målet var å utarbeide en best mulig forvaltningsmodell for både disse truede artene og lokalbefolkningen rundt verneområdet, som i hovedsak består av sletter med gress og buskvegetasjon. Store variasjoner med

ekstrem tørke og mye nedbør med gode vekstforhold for floraen kjennetegner området.

Det lever for tiden 40-50 ulver i reservatet, og artens hovedføde er hjorteantilope (88 %). Gjennomsnittsvekten for antilopen er 26 kilo, og hver ulv har et daglig fødeinntak på 1,087 kilo. Opprinnelig besto reservatet hovedsakelig av åpne gressletter, men introduksjon av krattvekster har ført til redusert mattilbud for hjorteantilopene. Den økte mengden av krattvegetasjon har imidlertid begunstiget ulven. Hjorteantilopene må dessuten konkurrere med buskapsen til befolkningen rundt verneområdet, som til tross for strenge vernebestemmelser regelmessig kommer inn i reservatet for å beite. Husdyrene tramper i tillegg ned mye av vegetasjonen. I tørkeperioder må myndighetene derfor sørge for kunstig fôring av antilopene, noe som bl.a. var tilfelle i 1994. Under sesonger med grønne marker og gode beiteforhold har myndighetene nå åpnet for at lokalbefolkningen kan bringe med seg sine husdyr inn i reservatet. På denne måten legger man opp til en forvaltning som skal sikre levedyktige bestander av to truede dyrearter, samtidig som menneskene i området blir tilgodesett med en bærekraftig utnyttelse av ressursene.

Problemer for rovviltet over hele verden

Amerikaneren **John A. Litvaitis** tok for seg problemene med opprettholdelse av kattdyrpopulasjoner i menneskepåvirket natur, og kom inn på arter som puma og tiger. Biotopødeleggelse og opptrapping av den illegale etterstrebelen grunnet sterk økning i skinnprisene er hovedproblemene i dette arbeidet. Han tok bl.a. spesielt for seg den iberiske pantergaupa *Lynx pardinus*, som det nå bare er 1.000-1.100 individer igjen av. Dyr som vandrer ut av kjerneområdene (bl.a. Donana nasjonalpark i Sør-Spania) blir drept ulovlig, kjørt ihjel av biler eller drukner - av en eller annen uforklarlig grunn - i brønner.

En av plakat-presentasjonene fra mandagen gjaldt også pantergaupa i Iberia. Her viste **Luis R. Castro** og **Luis Palma** resultater fra studier på arten i sitt hjemland Portugal. Kun en liten andel av den iberiske populasjonen finnes på portugisisk jord. Det viktigste området med fast forekomst av pantergaupa i landet i dag er lengst i sør - i Algarve-distriktet. Denne bestanden har trolig vært isolert siden 1940-årene, men med stadig oppsplitting av leveområdene har situasjonen blitt alvorlig også her. Det siste estimatet for Algarve - publisert i 1994 - resulterte i 14-25 voksne dyr fordelt på ni mindre arealer. I den øvrige delen av Portugal er det bare spredte restforekomster, først og fremst i tilknytning til bestandene på spansk side. Ved siden av biotopødeleggelse er

reduerte kaninpopulasjoner og ulovlig menneskelig forfølgelse de viktigste årsakene til artens tilbakegang. Totalt er det under 50 pantergauper igjen i Portugal.

Tilbake til tirsdagens forelesninger. **Paul C. Paquet** fra Canada snakket deretter om ulvens og menneskets bruk av naturen i de sentrale deler av Rocky Mountains. Gjennom omfattende telemetristudier har man kartlagt rovdyrenes arealbehov, og kombinert dette materialet med datakarter (GIS = geografisk informasjonssystem) over topografi, vegetasjon, trafikkårer, bebyggelse osv. På denne måten har det vært mulig å få bedre innsikt i arealkonkurransen mellom ulv og menneske. Tilhørerne fikk se bearbejdede karter og figurer som viste hvordan naturlige vandringskorridorer i dalganger ble oppsplittet og delvis stengt av bebyggelse, slik at kontakten mellom ulike ulvepopulasjoner ble redusert. Paquet var sterkt kritisk til forvaltningen av kanadisk utmark, som han mente var svært uheldig for ulven på lang sikt. Spesielt pekte han på hvordan myndighetene i landet tilrettela nasjonalparkene for menneskelig ferdsel og rekreasjon - på bekostning av de ville rovdyrenes behov og muligheter til å overleve i framtiden. Eksempelvis er det i Banff nasjonalpark 42 % dødelighet for ulv på grunn av kollisjoner med bil.

Etter en lenge pause for å få orden på lysbildene kunne italieneren **Alessandro Massolo** presentere sine tanker om en mulig modell for forvaltningen av ulv i den nordlige delen av Apenninene. Her har dyrene en viss beskyttelse i et område med hjortedyrbestander og variert vegetasjon. Menneskelige forstyrrelser og illegal jakt er imidlertid et problem, og sauebøndene er lite positive til arten. Til tross for dette sprer ulven seg fortsatt nordover i landet.

Bjørn-sau i Hedmark og leopard-kveg/sau i Kenya

Etter lunch fortsatte symposiet med uforminskert styrke med en sesjon om *sosioøkonomiske og økologiske aspekter knyttet til store rovdyr og mennesket*. Først ut var Petter Wabakken, som la fram biter av det omfattende forskningsmaterialet han og **Erling Maartmann** har bearbejdet i tilknytning til det 4-årige bjørn/sau-prosjektet i Hedmark. Illustrative overheads ble presentert. Dette er det første slutførte forskningsprosjekt i vår del av verden i forbindelse med forebyggende tiltak der man har fulgt radiomerkete individer i samarbeide med de som er berørt av rovdyrene. Siden dette materialet er tilgjengelig gjennom NINAs forskningsrapport nr. 58 (1994), går jeg ikke nærmere inn på disse resultatene her.

Briten **Peter Jewell** fulgte deretter opp med en spennende beretning om sine leopardstudier i Laikipia-distriktet i Kenya. I dette landet er det nokså forskjellige holdninger til dyreliv og leopard blant befolkningen. Kveget i området blir fulgt av gjetergutter, og om natten samles dyrene i inngjerdinger laget av tornetrær. Jewell hadde radiomerket tilsammen 11 leoparder, hvorav 6 hanner og 5 hunner. Omlag 14 dyr brukte ranchen der studiene var gjennomført. De gamle hunddyrene har vanligvis distinkte territorier som ikke overlapper med hverandre, mens hannenes leveområder går over i hverandre.

Leopardens viktigste byttedyr i undersøkelsesområdet var ville kloddyr, bl.a. gaseller. Av et årlig gjennomsnitt på 5.002 kveg på ranchen var det et tap på 152 dyr (3 %). Av disse døde 80 av sykdommer, 35 ble tatt av rovdyr (23 %), 20 ble stjålet eller forsvant, 15 omkom ved ulykker og 2 ble drept av slanger. Av et årlig gjennomsnitt på 3.047 sauer gikk 352 tapt (11,5 %). Her skyldtes 204 av tapene sykdom, 69 ble drept av rovdyr (19,6 % - de fleste tatt av leopard), 52 ble stjålet eller forsvant, 21 omkom ved ulykker og 8 ble slangedrept.

Unik svartbjørn-bestand

Konflikter i forvaltningen av svartbjørn i Canada var temaet for **Fred Harringtons** foredrag. I Nord-Labrador finnes den nordligste bestanden av arten øst for Hudsonbukten. Her lever svartbjørnene side om side med isbjørn på tundraen, og Harrington hadde sammen med sin student **A. M. Veitch** (ikke til stede i Polen) studert disse dyrenes tilværelse og påvirkningen av menneskelige aktiviteter. Brunbjørn finnes ikke i området. Radiomerking viste at svartbjørnbinnene hadde et leveområde på rundt 1.900 km², mens hannene brukte ca. 7.000 km². Dette er omlag 10 ganger større leveområder enn andre steder i Nord-Amerika. Når bjørnene kom ut av hiene på våren spiste de mest smånagere og rein. I begynnelsen av juli kom de første grønne planter, og vegetabilier ble hovedføden sommerstid. Gjennom august var omlag 90 % av kosten bær, dessuten spiste de noe fisk.

I oktober går svartbjørnene på Nord-Labrador i hi. Disse ligger som regel i bratt terreng langs fjordene. Bestanden har en svært lav reproduksjonsrate på grunn av de ekstreme forholdene. Ungene fulgte moren som regel i 3½ år, hvilket betyr at binnene føder hvert fjerde år. Av 5 år og eldre hunddyr var det kun i 3 av 23 binneår at de fikk avkom. Derfor ser man sjelden binne med unger i området.

En av årsakene til at svartbjørnene har overlevd i denne delen av Canada er at ingen mennesker har bodd der, og svært få har vært klar

over deres eksistens. Eskimoene har etter hvert begynt å utnytte området, og de ønsker nå hele Nord-Labrador som sitt land. Det har allerede oppstått konflikter mellom svartbjørn og tilreisende røyfiskere, og en av de merkete binnene var blitt skutt (lokket av fiskeavfall). Samtidig er det planer om opprettelse av nasjonalpark. Dette vil bringe mange mennesker inn i området, og siden dyrene er uredde kan det lett oppstå problemer mellom bjørn og turister. Harringtons foredrag var preget av hans ekte og sterke engasjement for å bevare denne spesielle svartbjørnbestanden.

Genuint naturvernarbeid med brunbjørn i Russland

Et spesielt innslag var **Valentin S. Pazhetnovs** foredrag om morløse brunbjørninger i Russland. I det tidligere Sovjet var det - og er fortsatt - en hard etterstrebelse av bjørn. Både lovlig og ulovlig jakt har ført til at arten i enkelte områder er blitt utryddet, mens det andre steder kun er små, lokale stammer tilbake. På grunn av hijakt og felling av binner blir et stort antall unger uten mødre, og mange av disse ble tatt hånd om av mennesker. For å hindre at de skal bli avlivet eller tilbringe resten av livet som kjæledyr, på sirkus eller i dyrehager, arbeidet Pazhetnov for å bringe disse bjørnene tilbake til naturen. Fra et skogreservat (Central Forest Reserve) i Toropetz-regionen omlag 400 km nordvest for Moskva viste han noen spektakulære bilder av bl.a. bjørninger som ble leiet i halsbånd ute i skogen og pattet på melkeflaske. Dyrene ble nærmest tvunget til å lage seg boso og gå i hi, og områdene som ble valgt ut for overvintring var skogsvillmark med mye vindfall og rotvelter. Disse fungerte bra som hi-plasser. Noen av bjørnene ble dessuten satt ut i de områder der brunbjørnen var blitt helt borte.

Det forundrer utvilsomt mange at Russland og øvrige deler av det tidligere Sovjet med sine bjørnestammer skal bli forsynt med bjørninger fra et slikt utsettingsprosjekt. Filosofien bak disse tiltakene er meget fin, og vitner om et genuint naturvernengasjement blant russiske biologer. Selv om det fortsatt finnes bra med bjørn i deler av dette enorme landområdet fra Østersjøen i vest til Stillehavet i øst, er det viktig at man kan ta vare på det genetiske materialet fra så mange delbestander som mulig. Bjørninger har derfor en stor verdi selv om mødrene er skutt. Pazhetnov og hans forskningsmedarbeidere tilegner seg derfor særdeles verdifulle erfaringer, som gjennom informasjon og råd kan bringe kunnskap til andre forskere og naturvernbevisste mennesker om hvordan det er mulig å ta vare på lokale og truede bjørnebestander i andre deler av

det tidligere Sovjet.

Den sibirske tigreren i Russland fortsatt truet

Et av høydepunktene under symposiet, som mange hadde sett fram til med store forventninger, var presentasjonen av arbeidet med å redde den sibirske tigreren *Panthera tigris altaica* i Russland. Lederen av Amur Tiger Program, **Dimitry G. Pikunov**, holdt et meget engasjerende foredrag om dette prosjektet. Han har for øvrig tatt sin doktorgrad på amur-leopard. Opplysningene om sibir-tigreren var svært deprimerende, og føyer seg inn i den lange rekken av nesten håpløse naturvernoppgaver som verden står overfor. Pikunov tilhører den gamle garde av russiske rovdyrbiologer som fortsatt arbeider på idealistisk grunnlag - og i felt. Genuin naturvernfilosofi og en glødende interesse for disse dyrene kjennetegner disse forskerne - i motsetning til de mange kolleger i både vest og øst som primært beskjeftiger seg med disse artene ut i fra målsettinger om karriere og størst antall publikasjoner. Under en av samtalene på kveldene kunne Pikunov - via en av kollegene som tolk - berette om sporing av sibir-tiger gjennom over 30 døgn sammenhengende med 15-20 minusgrader og store snømengder!

Sibirsk tiger - også kalt amur-tiger - er ikke observert i Korea i løpet av de siste 25 år. I et begrenset område i de nordøstligste regioner i Kina er det rundt 20-30 individer tilbake i vill tilstand. Disse dyrene har tilhold i grensetraktene mot Russland vest for Vladivostok, og delvis over på russisk side. Det er ingen utsikter for vekst i denne restbestanden som følge av innvandring av andre russiske tigrer, siden disse dyrene lever mer eller mindre isolert vest for Peter den Store-bukten. Sibir-tigerens siste skanse er i fjellkjeden Sikhote-Alin som strekker seg nordøstover fra Vladivostok. Her har dyrene tilhold over store arealer i den nordlige delen av Primorsky-regionen, hvor om lag 4/5 av dem lever, og den sørlige delen av Khabarovsk-regionen, hvor den resterende 1/5 finnes. Pikunovs studier og tallmateriale refererer seg først og fremst til dette fjellområdet.

Den russiske bestanden av sibir-tiger var nær ved å bli helt borte på 1930-tallet. Takket være innsats fra russiske biologer klarte man gjennom en rekke forvaltningstiltak, bl.a. etablering av reservater og fredning i 1947, å ta vare på noen få dyr. På 1940-tallet var det 20-30 individer. Tellinger i 1959 resulterte i 60-65 tigrer, og i 1970 talte bestanden ca. 130 individer. I 1979 var antall dyr steget til 170-190, og i løpet av 1980-årene fortsatte bestandsveksten til en topp på 190-200 individer i 1985. Sammen med de kinesisk-russiske dyrene i grenseområdet vest for Vladivostok fantes det på dette tidspunktet 240-

Artikkelforfatteren sammen med russerne som arbeider med sibirsk tiger og amur-leopard i *Amur Tiger Program* og *The Ecology of the Amur Tiger and the Far Eastern Leopard in the South of Primorje* - Dimitry G. Pikunov til venstre og Victor G. Korkishko til høyre. Foto: Morten Bilet.

250 sibirske tigrer. Dette tilsvarer en tetthet på et voksent dyr pr. 200 km².

Den positive bestandsutviklingen som fant sted gjennom flere decennier ble raskt endret for noen få år siden. I løpet av 1990-årene har situasjonen for de russiske sibir-tigrene blitt dramatisk. Under og etter oppløsningen av Sovjetunionen ble tigerområdene eksploatert av skogselskaper fra i første rekke Sør-Korea og USA, men russiske tømmerkompanier er også sterkt inne i bildet. På kort tid ble mesteparten av skogbiotopene (Korean pine, Mongolian oak) systematisk nedhogget. Bare i Vladivostok-området er 90 % av skogen nå nedhogget. Dette førte til reduserte bestander av byttedyr, bl.a. villsvin. Samtidig skjøt omfanget av illegal etterstrebelse raskt i været. Tigrer ble drept og smuglet til i første rekke Kina, Sør-Korea, Taiwan og Japan. I hvert av de rundt 25 distriktene hvor tiger finnes, var 5-7 mennesker beskjeftiget

med ulovlig jakt. I 1990 talte totalbestanden med sikkerhet 200-230 dyr, hvorav 180-200 i hovedområdet i Russland. Det var imidlertid indikasjoner på at det kunne eksistere så mye som 400 sibir-tigrer i regionene Primorsky og Khabarovsk. I løpet av en periode på 18-24 måneder gjennom 1991-93 ble det drept 100-140 dyr. Sibir-tigern har nå blitt borte i flere distrikter, og de estimerte bestandstallene for 1994 har variert fra 60-70 og opp til 150-200. Peter Jackson opplyste under en telefonsamtale den 3.12.1995 at det fra februar og videre utover i 1996 skal gjennomføres en ny og omfattende sportelling. Han hadde besøkt tigerbiotopene i Russland våren 1995, og kunne bl.a. berette om den omfattende skogavvirkningen i områdene.

Framtiden for den sibirske tigern i Russland ser heller dystert ut. Kun 4-5 % av leveområdene er fredet, men selv her foregår for tiden hogst og ulovlig jakt. Mye av vilt- og naturforvaltningen i Russland er helt ute av kontroll, og samtidig sliter forskerne med begrensede ressurser. I 1993 fikk russerne en viss støtte fra amerikansk hold, i det Hornocker Institute for Wild Nature Protection engasjerte seg og bevilget midler til et telemetriprosjekt - *The Ecology of the Amur Tiger and the Far Eastern Leopard in the South West of Primorje*. Under et internasjonalt møte den 5.6.1994 i Gavoron i Primorsky-regionen ble handlingsplanen *Amur Tiger Program* iverksatt for å sikre denne unike tiger-arteren. Programmet er planlagt gjennomført i forskjellige etapper, og dersom det skal være mulig å hindre at disse dyrene forsvinner helt er det nødvendig med internasjonal støtte til redningsarbeidet. Blant de viktigste tiltakene som er påkrevd er stans av skogavvirkningen i de sentrale tiger-områdene og sikring av nødvendige byttedyrttheter. Dessuten må mer kunnskap om arten skaffes. I forbindelse med det russisk-amerikanske prosjektet med telemetristudier kunne Pikunov fortelle at 6 tigrer allerede var utstyrt med sender. Men prosjektet er kostbart, og de bevilgete midler er snart brukt opp. Ulike tiltak for å redusere den illegale etterstrebelen er også en svært viktig del av arbeidet, og dette er for tiden en prioritert oppgave. Et lite lyspunkt i denne forbindelse er at den illegale etterstrebelen de to siste årene har gått ned på grunn av redusert etterspørsel etter døde tigrer. Både World Wide Fund for Nature og The Tiger Trust i England er engasjert i arbeidet for å redde sibir-tigern.

Mer om ulv i Polen

Den tredje symposiedagen - onsdag 12.10.1994 - åpnet med en sesjon om *populasjonsdynamikk, atferd og sosiale systemer hos store*

rovdyr. Boguslaw Bobek var først ute, og la på ny fram data om den polske ulven. Deler av dette materialet var allerede presentert i hans innledningsforedrag under åpningen, men noen av opplysningene skal jeg ta med her. Innledningsvis tok Bobek for seg artens historie gjennom dette århundre. Etter krigen var det rundt 1.000 dyr i landet. På begynnelsen av 1950-tallet ble det igangsatt en omfattende utryddelseskampanje med alle mulige bekjempelsesmidler. Rundet 1970 var det kun 100-200 ulver tilbake i Polen. Deretter ble jegerorganisasjonene og myndighetene enige om en forvatning basert på en bærekraftig beskatning, og fra midten av 1980-årene har det vært en nogenlunde stabil bestand på litt under 1.000 dyr (se imidlertid *Våre Rovdyr nr. 4-94*, s. 49-50 vedrørende **Henryk Okarmas** opplysninger). I Krosno-provinsen - hvor symposiet ble avholdt - var det eksempelvis et uttak på tilsammen 292 ulver i årene 1980-86. Mesteparten av den polske ulveforvaltningen er i hendene på jegerorganisasjonene. Det er i alt 100.000 jegere i dette landet, som har nesten 40 millioner innbyggere. Til sammenligning er det, som de fleste kjenner til, om lag 170.000 aktive jegere i Norge. Det forteller litt om hvor eksklusiv jakten er i Polen når kun 0,25 % av befolkningen er jegere (3,9 % i Norge).

Problemer for sveitsiske gauper

Christina Breitenmoser-Wursten fra Sveits fortsatte deretter med en forelesning om gaupe-arbeidet i Jurafjellene. Her ble arten satt ut i to områder for noen år siden, og 17 dyr er blitt fulgt med radiosendere. Av disse var 9 hunner og 8 hanner, og 9 av dyrene hadde fast revir. Hver hann har et territorium som dekker leveområdet til 1-2 hunner. I alt 5 av gaupene gikk tapt på grunn av ulovlig jakt og påkjørsler av bil. En av disse var en eldre hunn, og en av døtrene overtok hennes leveområde da dette ble ledig.

Resultatene viste at hunndyrene ikke ynglet hvert år. De kunne reproducere seg årlig gjennom en 3-4 års periode, for så å ha en sesong uten reproduksjon. Året etter kunne de ha et nytt kull. Dødeligheten gjennom det første leveåret var 50-60 %. Dette gjaldt hovedsakelig de unge hannene. Av 9 nyfødte hunner og 8 nyfødte hanner var 7 av hunnene - men kun én av hannene i live etter 10 måneder. I løpet av det andre leveåret var dødelighetsprosenten sunket til 15-30. Dataene viste at en sveitsisk hunngaube må leve i 10 år for å etterlate seg 2 dyr. Siden hunnene i gjennomsnitt ikke lever så lenge, avtar bestanden. I stuideområdet hadde de i 1993 en hann og 6 hunner, og det spekuleres på om den skjeve kjønnsforskjellen har genetiske årsaker.

Bjørnen i Østerrike og Slovenia - en eventyrlig historie

Tyskeren **Wolfgang Schröder** fra Munich Wildlife Society holdt et fengende og personlig foredrag om arbeidet med bjørn i Østerrike. Han la vekt på at dette ikke var noe vitenskapelig studium, men hans kåseri uten manuskript - ledsaget av en rekke gode fargedias - fascinerte de tilstedeværende. Bjørnen ble så og si utryddet i Alpene i forrige århundre. Noen få dyr har imidlertid overlevd på italienske side (nå under 5 dyr). Gjennom vårt århundre har det en sjelden gang kommet streifdyr over til den østerrikske delen av Alpene, bl.a. ble det skutt bjørn i Kärnten - grenseområdet mot Slovenia og Italia - på 1950- og 1960-tallet (se *Fauna nr. 1-92*, s. 11-17: "Ingen bjørn uten sportegn? Bjørn i Østerrike og i Norge" av Kåre Elgmork).

I løpet av de siste tiårene har det skjedd en holdningsendring i Mellom-Europa i forbindelse med store rovdyr. Dette har gitt muligheter for bjørnens tilbakekomst i områder hvor den har vært borte i lang tid. I 1971 vandret en slovensk hannbjørn inn i Østerrike. Den slo seg til i et område ca. 100 kilometer sørvest for Wien, og holdt seg der i over 20 år. I følge Wolfgang Schröder (pers. medd. 6.12.1995) døde denne hannen trolig i 1994. Befolkningen i Østerrike viste stor interesse for bjørnen etter at den dukket opp, og det ble straks ordnet med formell fredning og erstatningsordninger for skadeverk. Deretter ble det lagt opp til en plan for utsetting av bjørn i denne delen av landet. I alt er 3 dyr fanget i Kroatia og satt ut i hannbjørnens leveområde. Den første - en hunn - ble sluppet i Østerrike i 1989, og denne binna fikk 3 unger i 1991. Av disse forsvant én, mens to lever fortsatt. Moren falt sommeren 1993 ned i en ravine og døde. En ny binne ble satt ut i 1992, og året etter ble en hannbjørn sluppet i området.

Økningen i bjørnestammen i Slovenia de siste årene har ført til at flere dyr har vandret både nordover og inn i Østerrike og vestover til Nord-Italia. Den mest livskraftige bjørnestammen i Europa i dag finnes i fjelltraktene i Slovenia og Kroatia. I disse landene er det for tiden rundt 800 bjørner, hvorav omlag 350 finnes i Slovenia. Spredningen til Østerrike har ført til at landet på kort tid har fått en liten bjørnestamme. Sammen med de introduserte dyrene teller denne bestanden nå rundt 20 individer. I framtiden er det tre deler av Alpene hvor bjørnen har muligheter til å overleve i livskraftige bestander. Dette dreier seg først og fremst om Øst-Alpene nær Balkan, men også de franske og italienske alper.

Den reetablerte bjørnestammen i Østerrike har tilhold i et område med mye mennesker. Det er derfor ikke uventet at problemer har oppstått.

Den største konflikten gjelder skader på bikuber. I tillegg hender det at dyrene bryter seg inn i fjøs og dreper sau. En bjørn har dessuten lært seg å fange fisk i et damanlegg, og rett som det er spaserer dyr inn i byer og tettbebygde strøk. Dette til tross - befolkningen er meget interessert i hva som skjer med arten, og mediene i landet dekker bjørnesaker på en positiv måte. De fleste jegere våger derfor ikke å skyte selv problemindivider på grunn av holdningene blant østerrikerne. For kort tid siden ble en bjørn skutt i et bratt berg, der en jeger plutselig sto ansikt til ansikt med dyret på en trang sti. Bjørnen ble drept av et skudd gjennom øyet avfyrt på 10 meter hold. Det ble stort oppstyr i østerrikske medier, og da jegerens identitet lekket fram i avisene ble han truet på livet. Disse hendelsene er temmelig forskjellige fra hva som skjer i vårt land når en bjørn blir skutt!

Senere på dagen fikk symposiedeltagerne oppleve forelesningen til **Miha Adamic** fra Slovenia. Dette foredraget var nærmest en fortsettelse av Wolfgang Schröders fascinerende historie om bjørnene i Østerrike. Av denne grunn omtaler jeg derfor Adamics kåseri her, selv om det ble presentert under en annen sesjon. Han tok for seg artens status i hjemlandet, og fortalte at en verneplan for bjørn så dagens lys i 1966. De fleste dyrene har tilhold i et vernet skogområde på omlag 35 kvadratmil i fjelltraktene sør i Slovenia. To ganger i året gjennomføres tellinger av bjørn på fôringsplasser for villsvin. De siste tellingene ble foretatt i 82 % av kjerneområdet. Her var det 207 bjørner - hvorav 35 % var enslige dyr, 25 % binner og 40 % unger. Utenom kjerneområdet antar man at det er rundt 30 dyr. Usikkerheten ligger i hvor stor andel av bjørnene som kommer fram til fôringsplassene på telledagene. Totalbestanden i Slovenia er ut fra disse resultatene beregnet til 310-390 dyr. Det opereres derfor med et gjennomsnittstall på 350 bjørner i dette landet, som er mindre enn Nord-Trøndelag!

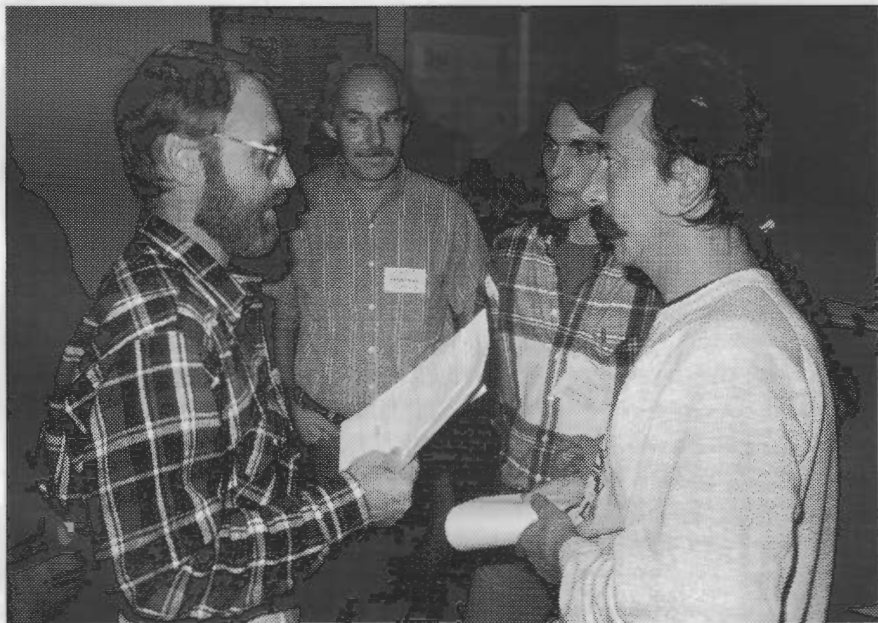
Adamic fortalte videre at jegerorganisasjonene i Slovenia samarbeidet med verneinteressene slik at bjørn ikke ble felt innenfor det fredete arealet. Avskytingen utenfor fjellområdene i sør var imidlertid kontrollert. Bestandsveksten gjennom 1980- og 1990-tallet hadde ført til utvidelse av kjerneområdet, og arten reproduserte seg nå i innvandringskorridoren til Østerrike. I denne delen av landet er det mange mennesker og et utstrakt husdyrhold. Det oppstår derfor regelmessig konflikter mellom mennesker og bjørn, bl.a. når dyr kommer ut på veier og inn i alpinanlegg. For tiden gjennomføres det telemetristudier i landet der bl.a. tyskeren **Felix Knauer** har ansvar for arbeidet. Sammen med kolleger i Slovenia og Østerrike presenterte han data om problemene for bjørnen på grunn av de slovenske motorveiene på en av plakatsesjonene.

Antall bjørnedrepte husdyr er imidlertid beskjedent. I 15 års-

perioden 1980-94 ble det dokumentert tap av gjennomsnittlig 62 sauer (ca. 300 savnet), 8 bikuber, 4 storfe, 2 geiter og en hest pr. år. I denne perioden var det 10.000-20.000 sauer i landet. Med et årgjennomsnitt på 15.000 sauer blir tapsprosenten på 0,41 for det som er dokumentert tatt av bjørn. Man kan derfor trygt tillate seg å si at det er en viss forskjell på norske og slovenske sauebønder når det gjelder vilje og evne til å ta vare på husdyrene sine! Til tross for den overveiende positive holdningen til bjørn i Slovenia, sliter forvaltningen fortsatt med landets pressekorps. Her er det fremdeles en del gammelt tankegods, og Adamic viste eksempler på avisoppslag av både eldre og nyere dato.

Isbjørn, hvalross og et forsøksobjekt

En av symposiets forgrunnsfigurer var russeren **Nikita G. Ovsyanikov**. Til tross for sin unge alder hadde han rukket å tilbringe diverse feltsesonger i perioden 1989-93 på Wrangeløya nordøst i det russiske ishavet. Her finner vi et av verdens viktigste yngleområder for isbjørn og hvalross. Ovsyanikov hadde studert isbjørnens møter med både moskus, rein og menneske (seg selv) i tillegg til hvalross. Etter

Rovdyrforskere fra øst og vest i diskusjon under symposiet. Fra venstre Nikita G. Ovsyanikov fra Russland, Fred Harrington og Peter Krizan fra Canada - og Günther Bloch fra Tyskland.

hiperioden drar isbjørnbinnene med ungene ut i drivisen, men en del dyr har fast tilholdt på øya gjennom sommeren. Sommeren 1990 var det rundt 150 bjørner innen en radius på 2 kilometer rundt observasjonshytta på sørvestodden. I andre sesonger kan det være færre dyr i dette området. Alene og ubevæpnet - bare utsyrt med en stokk - undersøkte Ovsyanikov hvordan isbjørnene reagerte når han viste seg i nærheten av dem. I alt hadde forsøksobjektet nærmet seg dyrene 492 ganger. Dette dreiet seg i 85 av tilfellene om kontakt med eldre hannbjørner, mens 109 episoder stammet fra møter med binner sammen med unger. Som regel flyttet bjørnene på seg når han gikk rett mot og mellom dem. Noen ganger var dyr nysgjerrige og kunne komme på noen meters avstand, men nysgjerrigheten var som regel blandet med frykt. Ovsyanikov viste noen episoder på video, hvor han hadde filmet isbjørner som kom imot ham. Det var noen utrolige scener, som imponerte oss alle. Ovsyanikov mente at mange av nødvergefellene i Arktis kunne vært unngått hvis folk hadde hatt noe bedre kunnskaper om artens atferd.

Hvalrossene som oppsøker Wrangeløya sommerstid er hovedsakelig hunner med kalver. I perioden fra juli til september oktober kan det være opp til 60.000 dyr rundt øya, hvor av rundt 10.000 samtidig på stranden. Når isbjørn kommer mot hvalross er den vanlige reaksjonen at den ser på den andre arten. Hvalross vil og kan forsvare seg mot isbjørn, slik at konfrontasjoner ikke skjer så ofte. Derimot har bjørnen en jaktstrategi der den løper i full fart mot flokker med hunner og kalver. Det oppstår da som regel panikk blant selene, og de kaster seg i vannet for å unnsnippe angrepet. I kaoset som oppstår hender det at små kalver kommer vekk fra mødrene og flokken, og kan bli tatt av isbjørn. Gjennom 4 feltsesonger hadde Ovsyanikov observert 35 slike jaktepisoder. Av disse var bare 2 vellykket. Når en hvalrosskalv omsider blir tatt, kunne opp til 15 bamser ete på byttet. Ovsyanikov viste noen fantastiske lysbilder fra denne jakten.

Isbjørnene på Wrangeløya viste liten interesse for klovdyr. Ved to tilfeller hadde Ovsyanikov registrert angrep på moskusfe. En lengre forfølgelse hadde vært mislykket, men gjennom snøsporing hadde han funnet et tilfelle der jakten hadde vært suksessfull.

Ovsyanikov viste under symposiet også noen eventyrlige dias fra Heraldøya, som ligger ute i ishavet nordøst for Wrangeløya. Dette er også et meget viktig reproduksjonsområde for isbjørn. Her fant han opp til 12 yngleplasser pr. km² - den høyeste påviste hitettheten i verden. Spesielt gledelig var det å få oppleve denne sympatiske forskerens personlige engasjement og ekte følelser for både dyrene og områdene han arbeidet med. Dette kom klart til uttrykk da han fortalte om isbjørnunger som var blitt borte på grunn av snøscootertrafikk på øya, og om planer

Isbjørn fotografert ved Nordaustlandet på Svalbard i august 1981.

for oljevirkosomhet og turisme i denne delen av russisk Arktis. Ingen andre foredragsholdere under symposiet fikk så kraftig applaus etter sine opptredener som Ovsvanikov.

Mer om polsk gaupe

Som sistemann under denne sesjonen la polakken **Krzysztof W. Schmidt** fram data om gaupas sosiale organisering i Bialowieza-skogen i Nordøst-Polen. På den polske siden av dette kjente urskogsområdet på rundt 1.250 km² var det vinteren 1992/93 ialt 21 gauper, mens det året etter var 29. Dyr ble fanget i både snarer og ulike feller for påmontering av radiohalsbånd. Resultatene viste at det maksimale leveområdet for hanner var 246 km², mens tilsvarende tall for hunner var 158 km². Territoriet for hunddyrene endret seg i løpet av året. To hanngauper hadde 40 % overlapping av leveområdet, mens to andre hanner overlappet med henholdsvis 69 % og 75 %. For hunnene var det store forskjeller. Mens to hunddyr hadde overlappende territorium på 10 % og 4 %, var tilsvarende tall for "Sonia" og "Olga" 52 % og 74 %.

Bruk av hund i sau-rovdyrarbeidet - ikke noe for Norge?

Forvaltning av store rovdyr i menneskepåvirkete og vernetede områder var tema på neste sesjon denne onsdagen. Først ute var sloveneren Miha Adamic, men hans forelesning er tidligere omtalt. Deretter gikk ordet til tyskeren **Günther Bloch**, som vi nordmenn tidligere hadde stiftet bekjentskap med i både Belgia og Spania (se *Våre Rovdyr* nr. 2-94, s. 50-52). Han snakket noe om det nye ulveprosjektet i Slovakia, hvor den tyske foreningen *Gesellschaft zum Schutz der Wölfe* er inne i bildet. I dette arbeidet inngår også Blochs spesialfelt: hunder som vern for tambuskar. For å gi husdyrene bedre beskyttelse mot rovdyrangrep er det viktig å benytte to forskjellige hunder - en gjeterhund og en vakthund. Tilhørerne fikk en instruktiv gjennomgang av hundenes egenskaper og funksjoner, bl.a. gjennom lysbilder fra feltarbeidet i Slovakia. Gjeterhunden skal ha atferd som rovdyr, og jage bort angriperne. Vakthundens viktigste funksjon er rett og slett å være til stede. Dersom det dukker opp ulver ved saueflokken skal den stå foran husdyrene og gjøre aggressivt - ikke løpe etter rovdyrene. Vakthunder i lenker er ofte aggressive. De trenger mye mat, og er lite aktive i forhold til gjeterhundene.

Bloch presiserte at bruk av gjeter- og vakthunder ikke løser konfliktene mellom husdyr og rovvilt, men at en riktig bruk av dem i høy grad er med på å redusere skadeomfanget. Mange undervurderer verdien av disse hundene, og den nytte de kan ha i ulike samfunn. Innen viltforvaltningen, landbruksnæringen og andre impliserte parter i forskjellige land er det imidlertid altfor lite kunnskap om disse anliggender. Blochs formidling av viktige kunnskaper burde inspirere mange til å følge opp dette arbeidet. Det er derfor overraskende at eksempelvis Direktoratet for naturforvaltning, som var representert på symposiet med egen rovviltkonsulent, ikke har brakt disse mulighetene fram i norske medier.

Leoparden i Amur

En tredje russer som virkelig markerte seg under symposiet var **Victor G. Korkishko**. Sammen med Dimitry G. Pikunov arbeider han med Russlands siste bestand av leopard, som finnes vest for Vladivostok i Primorsky-regionen. De to gav for øvrig ut boken *The Far Eastern Leopard* i 1992 (Hayk, Moskva - kun på russisk). Situasjonen for denne underarten, amur-leopard *Panthera pardus orientalis*, er enda mer

dramatisk enn for sibir-tigere. Færre og større flekker skiller *orientalis* fra de øvrige leopard-arter. Dessuten har denne arten svært lang pels vinterstid, noe som gjør at den kan ligne en del på snøleopard. Det er kanskje ikke mange her hjemme som er klar over det lever leoparder i snørikt terreng. De fleste kjenner først og fremst til artens leveområder i Afrika og sørlige deler av Asia.

Foredraget til lederen av amur-leopard-prosjektet var en ny opplevelse med tragedier og fortvilelser. Ødeleggelse av leveområdene og menneskelig forfølgelse er de viktigste årsakene til tilbakegangen også for disse dyrene. Amur-leoparden, som russerne kun kaller "The Far Eastern Leopard", predaterer i liten grad på husdyr, men dreper av og til hunder. Dette skjer som regel under ulovlig jakt, når jegerne bruker hunder for å jage den store katten opp i trær. Hovedfoden er klovdyr, men biotopødeleggelsene i denne delen av landet har ført til reduserte byttedyrforekomster. Av den grunn er det etablert sikahjortfarme, og bare i leopard-områdene finnes det nå 8 slike anlegg. Siden leopardene tar hjort i disse innhegningene er det oppstått konflikter med denne nye næringen. I 1991 hadde 6 dyr tilhold i disse farmområdene. Dette året ble det funnet om lag 100 snarer rundt innhegningene, hvorav to inneholdt døde leoparder. Vinteren 1993/94 hadde 4 av dyrene territorier som omsluttet sikahjortanleggene.

Amur-leoparden kan være aggressiv når man kommer nærmere enn 6-8 meter. Angrep på mennesker skjer derfor kun i forbindelse med ulovlig jakt eller snarefangst. I tillegg til habitatødeleggelse og illegal forfølgelse er branner i leveområdene en trussel. De siste amur-leopardene i Russland finnes kun i denne delen av Primorsky-regionen. Her lever de i tre områder, som har forbindelse med hverandre. De få sibir-tigre som lever vest for Vladivostok har tilhold i de samme traktene. Flesteparten av de gjenværende amur-leopardene lever i Kedrovaya Pad-reservatet, som ligger i Khazansky-distriktet mellom den russisk-kinesiske grensen og Peter den Store-bukten. Vest for dette reservatet - helt inntil grensen mot Kina - ligger Barsovy Hunting Reserve, hvor det også finnes noen få dyr. Det tredje området med amur-leopard er Shufan-plataet sørvest for Ussurisk. I denne delen av Primorsky-regionen, som ligger nordvest for Vladivostok, eksisterer det også noen få individer. Så sent som på 1970-tallet fantes det også amur-leoparder i et større område øst og nordøst for Vladivostok, men her er det ikke lenger noen dyr tilbake.

Noen få amur-leoparder finnes fortsatt også på den andre siden av den kinesisk-russiske grensen vest for Vladivostok. Under en telefonsamtale den 3.3.1996 fortalte Peter Jackson at Victor G. Korkishko og Dimitri G. Pikunov hadde besøkt denne delen av Kina i juli 1995. De var overrasket over at det fantes såvidt mye av gode leopardbiotoper i sitt naboland, men

det ble under befaringen registrert få spor etter arten og dens byttedyr. Allikevel regner man med at det bør være et visst antall amur-leoparder på den kinesiske siden, og dyrene i dette området er godt beskyttet. Den fysiske grensen mellom Kina og Russland består av et høyt og til dels solid gjerde, men dette hindrer ikke at det kan være en viss kontakt mellom leopardene i de to land. Jackson fortalte dessuten at det sannsynligvis eksisterte noen få individer lengst nord i Nord-Korea, et område som ikke ligger langt fra de russiske og kinesiske amur-leopardtraktene.

Den siste omfattende inventeringen av amur-leopard i Russland fant sted i 1991, da det ble registrert 28-31 adulte og subadulte individer. I tillegg ble det påvist 5 unger. Korkishko var under sitt foredrag i Polen svært pessimistisk når det gjaldt denne leoparden-undertypens framtid. Han påpekte i sitt foredrag at redningsarbeidet de kommende år var helt avgjørende for dyrenes framtid. De store samfunnsmessige problemer man for tiden har i Russland bidrar naturlig nok ikke til at sikringen av amur-leoparden i landet blir noe lettere.

Under telefonsamtalen med Peter Jackson den 3.3.1996 kunne han fortelle om en ny dramatisk inngripen i leveområdene til de russiske amur-leopardene. I Barsovy Hunting Reserve, hvor det blir jaktet bl.a. villsvin og sikahjort, er det nettopp funnet store forekomster av kull.

Parti fra Kedrovaya Pad-reservatet i Primorsky-regionen i Sørøst-Russland hvor det lever både amur-leopard og sibir-tiger. Foto: Peter Jackson.

Myndighetene i Primorsky-regionen har ikke uventet vedtatt å starte kulldrift inne i jaktreservatet. Dermed vil enda en bit av de gjenværende amur-leopardbiotopene gå tapt.

Peter Jackson fakset etter vår siste telefonsamtale over en artikkel fra *Aeroflot Magazine May/July 1995* (s. 62-66) som inneholdt de siste opplysninger om amur-leopardene i Russland. Artikkelen er skrevet av Pikunov, og har tittelen "Panthera pardus orientalis facing extinction. Less than 30 Amur leopards left in Russia and their numbers are decreasing". Her omtales det russisk-amerikanske forskningsprosjektet *The Ecology of the Amur Tiger and the Far Eastern Leopard in the South West of Primorje*, og de presenterte tallene viser at underarten nå nærmer seg utryddelse. I alt er fem leoparder blitt utstyrt med radiosendere. Av disse ble et dyr drept av krypskyttere straks det gikk utenfor verneområdet det hadde tilhold i. Radiosenderne til tre av de merkete dyrene sluttet å fungere etter kort tid, og mye tyder på at også disse er blitt drept av mennsker. Den eneste amur-leoparden som forskerne fortsatt hadde kontakt med i 1995 var en enslig hann. "Prosjektet er på grensen til å kollapse siden det ikke er mer penger igjen for å fange flere dyr og registrere dem ved hjelp av radiosendere. Det er nettopp dette som er det viktige for tiden", skrev Pikunov avslutningsvis i sin artikkel i fjor. Jackson mente at det i løpet av høsten 1995 var blitt fanget og merket enda noen dyr, men han hadde ikke kjennskap til hvor mange dette dreiet seg om.

Tilbake til Korkishkos forelesning i Polen. Han var for øvrig en av de få russerne under symposiet som snakket godt engelsk, noe som gjorde at man fikk med seg mesteparten av det presenterte materialet. Korkishkos foredrag ble ledsaget av en serie med helt utrolige fargedias. Den russiske forskeren hadde med seg fotografier av amur-leopard i naturlig miljø, og sammen med noen imponerende bilder fra dyrenes leveområder tok han nesten pusten fra publikum i salen. Under samtalene på kveldene fikk vi nærmere kontakt også med Korkishko, og han berettet om hardt feltarbeid under enkle arbeidsforhold, begrensede ressurser og et hav av problemer som må løses for eventuelt å kunne ta vare på dyrene i framtiden.

Selv med et lite økonomisk bidrag hvert år kan vi i Norge være med på å støtte viktige sider ved leopard-arbeidet i Russland. Gjennom eksempelvis etablering av et eget fond kan man gi medlemmer av Foreningen Våre Rovdyr og andre interesserte her hjemme muligheten til å donere penger til dette formål. Selv om ikke beløpene skulle bli store, vil en aksjon i Norge i seg selv fungere som en viktig støtte og oppmuntring til de oppofrende og hardtarbeidende personer som leder dette redningsprosjektet. Opplysningene fra Korkishko - og senere det som har kommet fram gjennom bl.a. artikkelen til Pikunov i *Aeroflot*

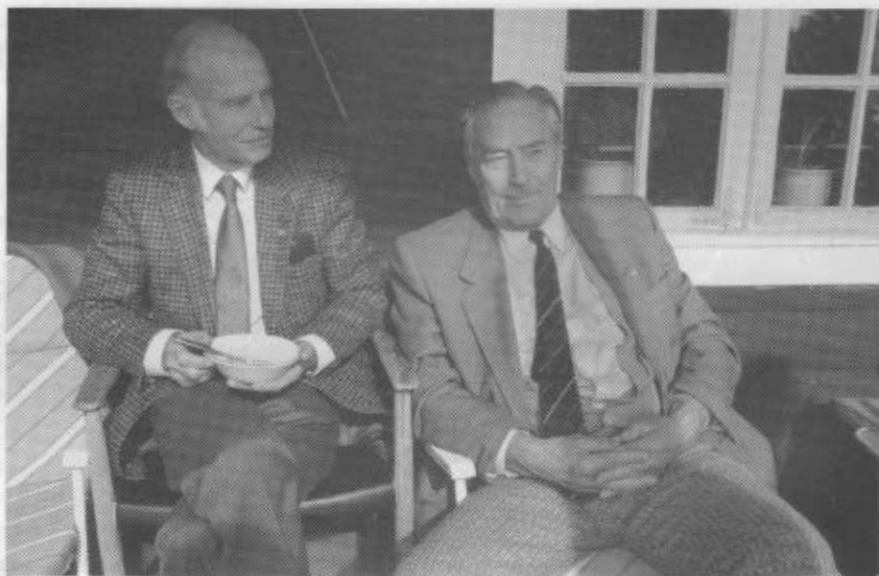

Russeren Victor G. Korkishko, lederen av amur-leopard-prosjektet, og landsmannen Nikolas Zheleznov (til høyre) fra Anadyr, som arbeider med store rovdyr i den nordøstlige delen av landet, under et opphold på kafeteriaen Rajska.

Magazine - er så sterke og dystre at det burde forplikte oss til en ekstra innsats for å hjelpe de siste amur-leoparder i Russland gjennom våre idealistiske kolleger i øst. Ledelsen i foreningen har diskutert spørsmålet om et eget amur-leopard-fond, og blitt enige om å iverksette et slikt støttearbeid. Det vises i denne sammenheng til eget oppslag om dette fondet et annet sted i dette heftet.

Russiske ulver og isbjørner

Etter lunchpausen mellom kl. 13 og 14 fortsatte forelesningene med samme tema. Først ute var den legendariske russiske ulveforskeren **Dmitry I. Bibikov**, som vi nordmenn har et spesielt kjennskap til. Dette skyldes ikke minst hans oppklarende uttalelser etter Direktoratet for Naturforvaltning, Ivar Mysterud og Ole Jakob Sørensens bestrebelse i 1987 for å spre Pavlovs skremmelspropaganda og eventyrhistorier om menneskespisende russiske ulver (jfr. temaheftet "Rapport 30-skandalen" (*Våre Rovdyr nr. 1-88*) og intervju med Bibikov i *Aftenposten* 20.9.1989 (*Våre Rovdyr nr. 1-90*, s. 25)). Det var ikke mye nytt i Bibikovs foredrag denne gang - mest en oppsummering av kjente opplysninger om ulvebekjempelse og bestandsestimater.

Høsten 1989 besøkte Dmitry I. Bibikov og fire sovjetiske kolleger Norge i forbindelse med en viltkongress i Trondheim. To av disse fire forskerne, Petr. I. Danilov og Nicolas Zheleznov, var også til stede under Polen-symposiet. Her er Bibikov fotografert under en samtale med foreningens daværende formann, Paul Granberg, på Høgås i Maridalen i Oslo den 7.9.1989.

Bibikov fylte 77 år i 1994, og er naturlig nok ikke særlig aktiv lenger - verken i felt eller bak skrivebordet. Det er imidlertid fascinerende og inspirerende at han fortsatt stiller opp på internasjonale rovviltkonferanser. Men selv om professoren fortsatt har glimt i øyet, virket han først og fremst sliten og resignert. Hans første setning i foredraget forteller da også sitt; "Situasjonen i Russland er forferdelig for tiden". Den hadde lite med ulv å gjøre, men henspeilet naturligvis på de vanskelige levetilstandene som den jevne russer opplever - inkludert rovviltforskerne. En kveld nevnte jeg for Anders Bjärvall at dette vel måtte være den siste internasjonale rovdryfforskersamling hvor vi så Bibikov. Vår svenske kollega repliserte deretter imiddelbart at det samme hadde mange sagt gjennom de siste 20 år - så det var sannelig ikke sikkert at deltakelsen i Polen ble den siste utenlandsturen for Bibikov!

Etter Bibikov entret hans landsmann **Stanislav Y. Belikov** talerstolen. Han berettet om den felles amerikansk-russiske forvaltningen av isbjørnbestanden i Chukchi-Alaska-området. Dette samarbeidet tok til på midten av 1980-tallet, og flere dyr er blitt merket. Resultatene har vist

at disse bjørnene vandrer over enorme avstander i dette ishavet - fra områder sør i Beringstredet til langt vest for Wrangeløya. For tiden har urbefolkningene tillatelse til årlig å ta ut 80 dyr. Dersom undersøkelsene viser at bestanden går tilbake i antall, vil det bli stans i denne jakten. Denne amerikansk-russiske fellesbestanden teller i dag rundt 2.500 isbjørner.

Brunbjørn i Polen og Japan

Onsdag ettermiddag fortsatte med en interessant forelesning av polakken **Roman Gula**. Han tok for seg status og forvaltning av bjørnen i Polen. Arten finnes her kun i den sørøstlige delen av landet. Bjørnen i Polen ble fredet i 1952. På dette tidspunktet fantes det kun om lag 10 dyr i landet. Fra 1960-tallet og gjennom de etterfølgende decenneier har det vært en bestandsøkning. De siste årene har det vært en stabil bestand på 75-100 polske bjørner.

Rundt 60 av de polske bjørnene holder til i Bieszczady-fjellene. Her bor det ca. 15 mennesker pr. km². Dette regnes som en lav tetthet i et land hvor det gjennomsnittlig er nesten 130 mennesker pr. km². De øvrige dyrene lever i Tatra -fjellene, som ligger vest for Bieszczady-området. I denne delen av landet er det bosatt flere mennesker og et stort antall turister besøker disse bjørnetraktene. Dette har ført til ulike typer konflikter, bl.a. nærkontakt mellom folk og søppelbjørner. Gula omtalte spesielt en episode fra Tatra der viltvoktere hadde fanget en bjørnebinne med unger fordi dyrene var blitt for nærgående. Disse hadde senere rømt. I de samme bjørneområdene er det dessuten en del jakt på både hjort og ulv.

I perioden 1988-92 hadde polske myndigheter utbetalt US \$ 33.000 (ca. kr. 200.000) i anledning bjørneskader, noe som ble betegnet som et relativt beskjedent beløp. Skadene var først og fremst knyttet til bikuber, sau og noe storfe. For tiden var skadenivået stabilt.

Det har vært lite forskning på den polske bjørnen i løpet av de siste 30 år. I 1987 startet et eget prosjekt, hvor bl.a. systematiske sporingsundersøkelser på snø, innsamling av ekskrementer og studier av byttedyrrester (særlig hjort) ble gjennomført. Resultatene viste at bjørnen primært spiste bokenøtter på høsten (over 50 % av dietten), mens kosten på våren var mer variert. Da besto føden av en blanding av korn, nøtter, gress, urter og husdyravfall på fôringsplasser. På sommeren utgjorde bær over halvparten av kostinntaket. I forbindelse med vinterperioden nevnte Gula et sjeldent tilfelle av hiplassing i en slags steinhule. De vitenskapelige bjørneundersøkelsene i Sørøst-Polen skal fortsette framover, og i løpet av våren 1995 var det planlagt studier ved

hjelp av telemetri.

Roman Gula viste for øvrig en del lysbilder fra sitt bjørnearbeide, som han utfører sammen med landsmannen **Witold Frackowiak**. Mange interessante bilder fra feltstudiene og framfor alt et personlig og entusiastisk engasjement karakteriserte Gulas presentasjoner.

Neste mann på podiet var japaneren **Koichi Kaji**. Han la fram materiale om brunbjørnen på Hokkaido, og konsentrerte seg om vern og forvaltning av denne populasjonen gjennom de siste 100 år. På denne nordlige øya i Japan har det vært store landskapsendringer i løpet av denne perioden. Intensiv hogst har ødelagt mange av leveområdene for arten, og for hard avskytning har ført til reduksjon i bestanden.

I midten av forrige århundre fantes brunbjørnen over hele øya, som er om lag 80.000 km² stor. Dette tilsvarer flateinnholdet for de syv fylkene på Østlandet. I 1991 var utbredelsen redusert til små og lokale stammer spredt over hele øya. Det totale arealet med bjørneforekomster utgjorde dette året om lag 36 % av Hokkaidos flateinnhold, mens tilsvarende tall fem år tidligere var 40 %. Fra 1960 har det vært en reduksjon av øyas

Brunbjørn på Hokkaido. Fotografiet er hentet fra et informasjonshefte som japaneren Koichi Kaji gav artikkelforfatteren under Polen-symposiet. Publikasjonen heter *Distribution of Brown Bears and Sika Deer* - utgitt av Nature Preservation Division, Department of Health and Environment, Hokkaido Government, Sapporo i 1994. Under det internasjonale rovviltsymposiet i Japan i november 1996 er det planlagt en ekskursjon til bjørneområdene på Hokkaido.

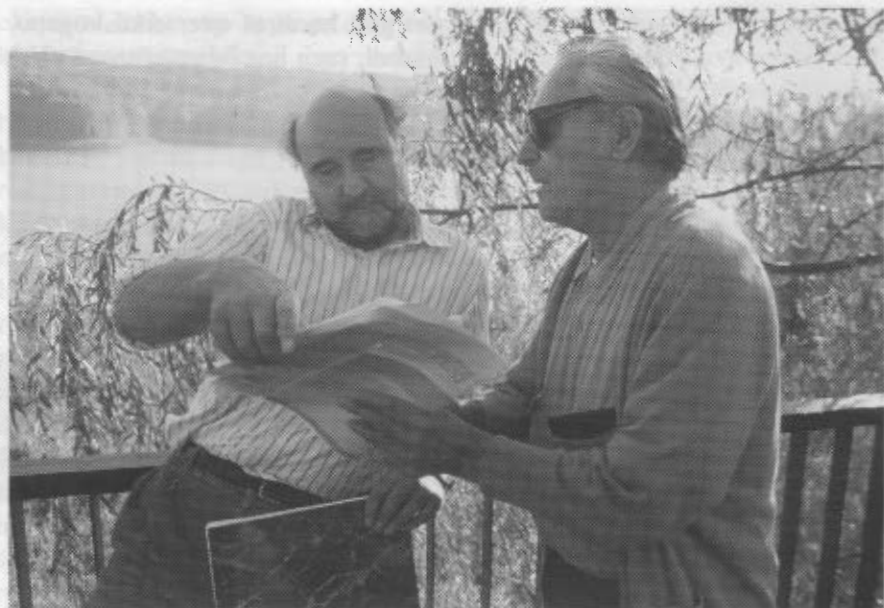
arealer med eik og bøk, særlig har det gått hardt ut over eikeskogene. Den årlige avskytningen har vært variabel, men har ligget på rundt 300 felte dyr pr. år. I en periode ble over 500 brunbjørner drept årlig. Siden 1975 har fellingstallene vært nokså stabile på noe under 300 individer pr. år. Antall bjørneskader på mennesker og husdyr har vært redusert fra 1970. Det eksisterer ingen erstatningsordninger for skader forvoldt av bjørn.

En rekke vernetiltak er blitt satt inn for å sikre artens fortsatte eksistens på Hokkaido. Skuddpremieordningen ble avvirket i 1980. Dette fant sted i en periode da 25 % av bjørnebiotopene forsvant (1972-84). Snarefangst ble forbudt så sent som i 1992, og de siste årene har det vært registrert en svak bestandsøkning på den nordlige delen av øya. Det totale bestandstallet for tiden er ukjent, men Kaji antydte under en samtale en av kveldene at det muligens kunne være rundt 3.000 brunbjørner på Hokkaido.

Ulven i USA i det neste århundre

Den kjente amerikanske ulveforskeren og lederen av IUCN-Wolf Specialist Group, **L. David Mech**, tok for seg forvaltningen av ulven i USA i det neste århundre. Arten har de siste 20 årene gjort et comeback i landet, og har etablert seg i tre av statene i nordvest. Foruten mennesket er ulven den pattedyrarten som har spredt seg mest i verden, og den finnes nå i om lag halvparten av sitt tidligere utbredelsesområde. Mange steder skjer det for tiden en bestandsøkning, noe som skyldes de siste tiårs "miljørevolusjon" med andre syn på store rovdyr og iverksettelse av en rekke forvaltningstiltak (recovery plans). Et godt eksempel på dette er arbeidet med rødulven i Nord-Carolina.

Økte bestander av ulv vil også føre til at myndighetene flere steder må gjennomføre ulike tiltak for å begrense konflikter. Mech kom i denne sammenheng inn på flere aktuelle metoder, bl.a. bruk av hunder som lever sammen med husdyrene, elektriske gjerder og flytting av ulv. Erfaringene har vist at dyr må flyttes minst 70 km om det eventuelt skal ha noen effekt. En annen metode er å fange inn og sterilisere hannulver. Forsøk han har gjennomført viser at steriliserte hanner fortsetter å fungere som alfadyr og markere revir selv om de ikke reproducerer seg. Sett i et lengre tidsperspektiv var Mech skeptisk til de som trodde at skadeutbetalinger på grunn av ulvedrepte husdyr var den beste løsning. Dette så han på som løsninger på kort sikt. Konklusjonen var at man ikke ville komme utenom jakt på ulv også i framtiden. Mech har et realistisk forhold til arten, og anser at man godt kan beskatte ulvebestander på lik linje med andre viltbestander.

To av verdens mest kjente ulveforskere - L. David Mech fra USA (til venstre) og Dmitry I. Bibikov fra Russland - under en samtale på Jaworden - 15.10.1994.

I Minnesota er det for tiden rundt 2.000 ulver, og myndighetene har gjennomført felling av 120-160 dyr årlig på 1990-tallet. Til sammenligning lå uttakstallet på rundt 30 individer pr. år på 1980-tallet. Jakt på ulv fordi de gjør såkalt skade er allikevel ikke populært i USA. Holdningsundersøkelser viser imidlertid at befolkningen er mer positiv til gjennomføring av sterilisering for å begrense vekst i ulvestammene. Utprøving av vakthunder for å hindre at ulv tar husdyr har ikke alltid vært vellykket i USA. En av årsakene har vært at hundene og hunderasene har blitt innført fra Europa.

L. David Mech presiserte under sitt foredrag at hans etternavn egentlig skal uttales "*mekk*". Dette skyldes at hans aner kommer fra Polen, og under hans opphold i landet hadde han sjekket dette nærmere. I USA og mange steder ellers i verden uttaler man Mech som "*mi:ts*" med ts-lyd som i beach.

Mer om gaupe i Sveits

Etter kaffepause kl. 16 - 16.30 denne onsdagen fortsatte programmet for fullt. Denne sesjonen tok for seg *rehabiliteringsprogram for store*

rovdyr. Urs **Breitmoser** fra Sveits var først ute, og fortsatte på mange måter der hvor hans kone hadde sluttet under sitt foredrag tidligere samme dag. Han summerte opp arbeidet med gjeninnføringen og handlingsplanen for gaupe i Alpene. I denne fjellkjeden er halvparten av arealene egnet som biotoper for arten. Med 100.000 km² og en tetthet på ett dyr pr. 100 km² vil området kunne huse en bestand på 1.000 gauper.

Gauper ble først satt ut i Sveits på 1970-tallet. Ytterligere utsetninger (alle inkluderte få individer) og naturlig spredning førte til at arten etablerte seg i både Frankrike, Italia, Tyskland, Østerrike og Slovenia. Totalt sett er imidlertid tilstanden dårlig i alle disse alpelandene, og små populasjoner eksisterer i dag kun i Obwalden (Sveits - første utsetningsområde), Kocevje (Slovenia), Valais (Sveits) og delvis i Steiermark (Østerrike).

Mot slutten av 1994 var det planlagt et større samarbeid for forskning på og bevaring av gaupe i Alpene. Prosjektet har fått navnet SCALP (Status and Conservation of the Alpine Lynx Population). Den første rapporten var planlagt våren 1995.

Bjørnespesialistgruppens leder om truede arter

Chris Servheen fra USA, som er leder av International Bear Association for Research and Management (IBA = Den internasjonale sammenslutningen av forskere og forvaltere av bjørn), holdt deretter et foredrag om grizzlybjørnens status i USA sør for Canada. Før den hvite mann kom til Nord-Amerika fantes det 50.000 grizzlybjørner i dette området. I dag er det rundt 1.000 individer tilbake, og disse er fordelt i 5 mindre bestander. Artens status på rødlisten er direkte truet, noe den har hatt siden 1975.

Om lag 250 av grizzlybjørnene har tilhold i Yellowstone nasjonalpark. Disse har levd isolert i dette området i 80 år (8 generasjoner). Mange av dyrene blir her fulgt med radiosendere, og det eldste dyret man kjenner til for tiden er en 75 kilos binne på 35 år. Grizzlybjørnene i Yellowstone spiser sommerstid mye insekter - særlig biller - i fjelltraktene.

Det blir mange nærkontakter mellom menneske og grizzlybjørn i en nasjonalpark som Yellowstone. Bare i 1994 var det 10 personer som ble skadet av bjørn, hvorav to alvorlig. Utfordringene for framtidens forvaltning av arten i USA blir bl.a. på informasjonssektoren. Her må det satset ytterligere dersom man skal kunne oppnå holdningsendringer i samfunnet.

På avslutningsdagen den 15.10. holdt Servheen et ikke annonsert lysbildekåseri om malaybjørnens status i deler av Asia. Dette er den

minste representanten innen bjørnefamilien, og en jungeltilknyttet art som er kjent for å tilbringe mye av tiden høyt oppe i trærne - både for å sove om dagen og for å jakte på insekter og bikaker med honning om natten. Servheen viste bilder fra malaybjørnens leveområder, som for tiden ble borte i et foruroligende tempo. Nedhoggingen av de tropiske skogene har ført til at kun om lag 5 % av artens biotoper er tilbake. Samtidig foregår det en utstrakt forfølgelse av disse bjørnene, både ulovlig fangst og jakt. Den store etterspørselen etter bjørnegalle rammer også denne arten. Framtiden for de få malaybjørnene som fortsatt finnes fra Burma, Thailand, Indokina og Malaysia til Sumatra og Borneo ser temmelig dystert ut.

Forvaltningsplan for ulven i Brandenburg

Etter gaupeforedraget til Urs Breitenmoser fortsatte lederen av *The European Wolf Network*, **Christoph Promberger** fra Tyskland (jfr. *Våre Rovdyr nr. 2-94*, s. 50). Denne gangen tok han for seg forvaltningsplanen for ulv i Brandenburg i Øst-Tyskland. En oppsummering av artens forekomst i denne delen av hjemlandet ble presentert innledningsvis, bl.a. ble de siste års innvandring fra Gorzow-provinsen i Vest-Polen nevnt. I årene 1945-61 ble det skutt 9 ulver i Øst-Tyskland, mens kun 2 individer ble skutt i perioden 1962-78. I løpet av årene 1979-94 ble totalt 15 ulver skutt eller drept av bil - den siste dyret ble skutt sommeren 1994. Den første ynglingen i Brandenburg i nyere tid fant sted i 1991. Dette året ble 4 ulver skutt.

Brandenburg er ca. 30.000 km² stort (litt større enn Hedmark fylke), og om lag 1/3 består av skog og vernetede områder. Her finnes det store tettheter av ville klovdyr - både rådyr, hjort, dåhjort, villsvin og mufflon. Eksempelvis ble det i 1991 skutt over 1.100 hjort pr. 1.000 km² (31,6 x 31,6 km) i de beste jaktområdene i Brandenburg. Foreløpig er 14 % av Brandenburg fredet land, men planen er å sikre 1/4 av arealene. Denne delen av Tyskland er derfor godt egnet for gjenoppbygging av ulvestammer.

Samtlige ca. 120.000 sauer i Brandenburg blir gjetet eller holdt i innhegning (i Hedmark er det ca. 137.000 sauer på utmarksbeite). Antall storfe utgjør om lag 20.000.

I planarbeidet hadde Promberger anvendt GIS og programmet Arc-info i tillegg til de øvrige innsamlede datene. Innen jeger- og saueorganisasjonene var man positive til ulveforvaltningsplanen. Arten skal ikke hjelpes ved utsettingstiltak, men få vandre naturlig inn fra Polen og spre seg vestover i Brandenburg. De få dyrene som for tiden har

tilhold i denne delen av Tyskland lever for en stor del i kulturpåvirket utmark. Blant naturvernere i Tyskland er man noe negativ til planen fordi man tror at arten trenger mer villmark for å overleve. Promberger hadde allerede foreslått et eget erstatningssystem for ulveskader i tillegg til et inventeringsopplegg som skulle tas hånd om av en privat organisasjon for å få gjennomført en mer smidig forvaltning.

Symposiets høydepunkt - Lilly Rendt fra New Mexico

Den siste foredragsholder under symposiet var amerikanske **Lilly K. Rendt**. Hun bor i Albuquerque, og er knyttet til *US Biological Survey University of New Mexico*. Hele sitt yrkesaktive liv har hun arbeidet som feltbiolog og "wildlife consultant". Selv om hun nærmer seg de 70 og pensjonistenes rekker, var hun en utrolig flott gråhåret dame full av entusiasme og ungdommelig pågangsmot. Lilly Rendt var uten tvil symposiets sprekeste jente. Gjennom mange år har hun arbeidet med den meksikanske ulven *Canis lupus baileyi*, og det var disse dyrene hun tok for seg under sitt foredrag.

Lilly Rendts bidrag var på mange måter forskjellig fra alle de andres. Ikke hadde hun flotte diagrammer og grafiske framstillinger. Heller ingen vakre lysbilder eller snertne overheads. Dette poengterte hun for øvrig selv mens hun sto på talerstolen. Men hennes personlige beretning om "The Mexican Wolf" var en fascinerende historie som ingen kunne la være å lytte til med interesse. Det spesielle med Lilly Rendts fortelling var at hun mente det fortsatt var ville *baileyi*-ulver igjen på den amerikanske siden av grensen. Fra offisielt hold i USA har det lenge vært hevdet at disse dyrene nå er borte i landet. Dette er grunnlaget for avlsprosjektet "Mexican Wolf Recovery Plan", som *U.S. Fish and Wildlife Service (U.S.F.W.S.)* står bak. I henhold til bestemmelsene for "The Endangered Species Act" er det ikke anledning til å sette ut individer av truede dyr før det er sikkert at de ville populasjonene er utryddet. For å dokumentere dette trengs skikkelig feltarbeid og omfattende undersøkelser, og det er dette Lilly Rendt mener *U.S.F.W.S.* ikke har sørget for.

Det er ikke bare Lilly Rendt som har arbeidet med denne problematikken. En rekke personer og flere naturvernorganisasjoner har også engasjert seg i arbeidet for å dokumentere at det fortsatt er ville ulver igjen i det sørvestligste USA. En del av dette materialet er blitt sendt *U.S.F.W.S.* opp gjennom årene, men Lilly Rendt kunne fortelle om både brever og fotografier som jevnlig var blitt "borte" i systemet. Ulvesituasjonen og forholdene knyttet til registrering, rapportering og

offentliggjøring av meldinger hadde en del likhetspunkter med det som skjedde i Hedmark, Dalarna og Nord-Värmland i siste halvdel av 1970- og begynnelsen av 1980-årene. På den tiden ble det fra offisielt svensk hold, som de fleste husker, benektet at det fantes ville ulver i denne delen av Sverige. Det var nok mange i salen som var skeptiske til mye av det Lilly Rendt kom med av opplysninger, først og fremst fordi det tilsynelatende manglet avgjørende dokumentasjon på artens tilstedeværelse nord for Mexico. En medbrakt videofilm med opptak av spor og spor tegn kunne dessverre ikke vises på grunn av at arrangørene manglet riktig avspillingsmaskin.

Under ulvesymposiet i Leon i Spania i 1993 ble det lagt fram data om *baileyi*-dyrenes historie og status i både Mexico og USA (*Våre Rovdyr nr. 2-94*, s. 73). I ettertid har jeg oppdaget at en eller flere setninger i dette kapitlet hadde falt ut (trykking på feil taster!), slik at enkelte opplysninger om underartens forekomst i Mexico ikke kom med. Materialet fra dette landet ble under dette symposiet lagt fram av mexikaneren **Julio Carrera**. Under denne konferansen presenterte dessuten lederen av Mexican Wolf Recovery Plan, **David R. Parsons** fra *U.S.F.W.S.*, arbeidet med å sikre en fangensksbestand av disse ulvene. I 1993 var det 63 individer i prosjektets innhegninger i USA og 14 i Mexico. Planen var å avle så mange ulver i denne bestanden at man kunne slippe fri noen dyr i et område på grensen mellom Arizona og New Mexico. Parsons poengerte den gang at den ville populasjonen av denne underarten var utryddet i USA.

Under sitt foredrag i Polen kom Lilly Rendt med flengende kritikk av *U.S.F.W.S.* og Parsons, som for øvrig også bor i Albuquerque. Hun mente at det planlagte området for utsetting - White Sands Missile Range vest for Alamogordo i New Mexico - var lite egnet som ulvebiotop, fordi det fortsatt fungerte som militært rakettskytefelt. Dessuten hevdet hun at Parsons og prosjektets medarbeidere bevisst hadde unnlatt å gjennomføre feltundersøkelser for å kontrollere meldingene om ville ulver, til tross for at de var blitt oppfordret til å gjøre dette gjennom de siste 8 år.

Etter Polen-seminaret fikk jeg et brev fra Lilly Rendt (datert 21.10.1994), hvor hun fortalte at hun straks etter hjemkomsten hadde hatt et møte med en av lederne i *U.S.F.W.S.* Her hadde hun anklaget dem for planlegging av ulovlig utsetting, og gitt nærmere opplysninger om arbeidet med de ville dyrene. Vedkommende kjente ikke til at det tidligere var sendt inn rapporter og fotografier, men dro fram to ulverapporter fra arkivene som var helt ukjente for Lilly Rendt. Kopier av disse var lagt ved i brevet (*Reported wolf observations in New Mexico, Texas and Mexico* av Mimi Wolok, *U.S.F.W.S. Mexican Wolf Recovery Program* fra 1993 og *Mexican Wolf Observation Reports*,

Forgrunnsfigurer under rovviltsymposiet var arrangørrepresentanten Boguslaw Bobek fra vertslandet Polen og Lilly K. Rendt fra New Mexico i USA - her under en munter meningsutveksling.

Arizona January 1983 to February 1994 av Adele L. Girmendonk, Arizona Game and Fish Department Nongame and Endangered Species Program fra 1994). Begge rapporter konkluderer med at det ikke lenger eksisterer familiegrupper i disse tre amerikanske statene, men at det foreligger en god del meldinger om i første rekke enslige dyr. Materialet inkluderer både beskrivelser og fotografier av levende og døde dyr, spor, uling, byttedyrrester og ekskrementer. Ingen av meldingene representerer imidlertid entydig dokumentasjon, men er blitt klassifisert som sannsynlige, mulige og forkastete.

I brevet av 21.10.1994 skrev Lilly Rendt at *U.S.F.W.S.* plutselig hadde bestemt seg for å starte feltundersøkelser, og at David R. Parsons hadde innrømmet at han hadde hørt vill ulv ule i New Mexico. Under en telefonsamtale den 21.3.1996 fortalte hun at myndighetene allikevel ikke hadde fått satt i gang studier i felten, men at de hadde valgt ut et nytt område i New Mexico med tanke på framtidig utsetting av dyr. Dette het Seveilleta Ranch, og var et langt mer egnet ulveterreng enn White Sands. Lilly Rendt fortalte dessuten at det i løpet av det siste året var flere meldinger fra Gila-området i den sørvestlige delen av staten, og at de eneste områdene i USA hvor det fortsatt eksisterte noen få ville *baileyi*-dyr var her og såvidt over i tilgrensende strøk av Arizona. Hun fortalte at

det forelå fersk dokumentasjon i form av bl.a. nattopptak med ultrarød film fra denne delen av New Mexico, og at det fortsatt var mange som arbeidet aktivt for å skaffe data om de gjenværende ulvene i USA. Materialet var nå så omfattende at *U.S.F.W.S.* ikke lenger kunne ignorere disse opplysningene. I Mexico skal situasjonen for de ville dyrene ha blitt ytterligere forværret de to siste årene.

Ekskursjon til polske rovdyrområder

Hele torsdagen - den 13.10. - var avsatt som ekskursjonsdag. Etter en tidlig frokost bar det av sted i busser. Første stopp var Orelec rett nord for Solina, som er en av universitetets feltstasjoner. Her ble det oppbevart noen få ulver i innhegning, og disse ble jevnlig plassert i mindre bur for studier av fødeinntak og fordøyelse. De polske forskerne viste oss rundt og forklarte om sine eksperimenter. Dyrene så ikke ut til å trives særlig godt innenfor all nettingen.

Deretter kjørte vi et langt stykke mot sørøst. Vi kom etter hvert inn i den sørøstligste kilen av landet som både i nord, øst og sør grenser til Ukraina. Her stoppet vi på et utkikkspunkt med bøkeskoger og gressletter på alle kanter. Et karakteristisk trekk for dette terrenget var at toppen av

En av de polske ulveforskerne viser fram et eksperimentdyr på feltstasjonen Orelec under ekskursjonen den 13.10.1994.

Fra lunchen på feltstasjonen Górný San under ekskursjonen den 13.10.1994. Dmitry I. Bibikov sitter foran til høyre, mens personen lengst til høyre (med ryggsekk) er tyskeren Wolfgang Schröder.

åskammene besto av gressmark, mens løvskogen vokste tett i liene og dalbunnene. Det er lite menneskelig bebyggelse i denne delen av Polen, noe som skyldes at folk nær grensen ble tvangsflyttet fra området under siste verdenskrig. Dette har senere gjort det enklere for å få gjennomført vernetiltak i deler av dette landskapet. Rett sør for oss lå Bieszczady nasjonalpark, som strekker seg fra fra den sørøstligste kroken av landet og vestover nord for grensen til Ukraina og det nordøstlige hjørnet av Slovakia. Det var ikke mye å se av vilt på denne lokaliteten, kun noe småfugl i skogkanten og i gressfeltene.

Neste stoppested var feltstasjonen Górný San, som ligger like ved grensen til Ukraina nord i den smale sørøstlige kilen av Polen. Her ble det servert lunch i form av drikke og nistepakke med rundstykker og frukt. Deretter brakte bussene oss noen kilometer mot nordvest, hvor vi startet en spasertur inn mot et av Bobeks studieområder. Dette stedet heter Dybdiowa, og her er det feller for både ulv og hjort - samt utkikksposter for feltstudier. Veien var leirete og sleip, så det var greit å ha dratt med seg skikkelig fottøy. Terrenget her var tett blandingskog med gran og ulike løvtrearter, og vi passerte et høydedrag - Kiczera Dybdiowska - som strekker seg til 799 m.o.h. Det var mye dødt trevirke i skogen, og mange spor etter spetter. Etter hvert som vi nærmet oss den ukrainske grensen

Symposiedeltagere under spaserturen den 13.10.1994 til studieområdet Dydiowa like inntil den ukrainske grensen. Foran til høyre går L. David Mech, og bak ham Anders Bjärvall og Bjørn Tore Bækken.

Parti fra ulvestudieområdet Dybiowa med hovedsakelig løvskog og gressmarker. Grenselven San renner inne i det fremre skogholtet. Markene og skogen bakenfor er følgelig en del av Ukraina.

ble det mer åpen gressmark og mindre skog. I et tett skogholt viste Bobek oss en nylaget ulvefelle. Modellen var gammel, og det var foreløpig ikke fanget dyr i den. Like i nærheten lå en kamuflasjeinnretning som mest av alt så ut som en slags jordkjeller. Fra denne gjorde man observasjoner av ulv på utlagt åte. Til tross for ferdsel langs en lengre veistrekning med leirete underlag ble det ikke funnet et eneste ulvespor. Heller ikke spor av andre rovdyr ble påvist, selv om det også skulle befinne seg bl.a. bjørn i området.

Elven San danner grensen mellom Polen og Ukraina langs hele den østlige og nordlige delen av kilen sørøst i landet. Under spaserturen hadde vi gått inn i et område hvor grenselven gikk i en bue langt innover i Ukraina. San rant følgelig rundt oss på nesten alle kanter, og mesteparten av terrenget rundt oss var derfor ukrainsk jord. Det var høye gjerder inne på nabolandets side, og vi så røyk fra grensesoldatenes leirbål et stykke unna på andre siden av elven. Gressletter og bøkeskog

Boguslaw Bobeks nybygde ulvefelle i studieområdet Dydiowa. Fangstinnretningen var laget av granstokker. Innerst i pæleverket var det en mindre palisade der en sau skulle oppbevares som levende åte. Ulvene skal gå inn gjennom en luke som faller igjen. Flere av deltagerne mente at sprinklene var for store og stokkene for spinkle og ujevne, slik at fangete dyr ville begynne å gnage eller klatre for å komme seg ut - og på denne måten eventuelt få føttene fastkilt i sprekkene.

dominerte terrenget på den ukrainske siden, og tre flotte hjorter beitet rolig på et av de åpne feltene i skumringen. En del av spaseraturen gikk langs med Sans bredder, hvor det ble funnet flere ekskrementer etter oter. Elven var grunn, og flere av deltagerne vill på liv og død vasse over til den andre siden - slik at de kunne komme hjem og fortelle at de hadde vært i Ukraina! Da et par av de kvinnelige deltagerne var kommet nesten til midten ble Bobek svært så engstelig, og ba tynt om at de måtte komme raskt tilbake. Det var tydeligvis ikke populært dersom grensekryssing hadde blitt oppdaget av soldatene på den andre siden.

Tilbaketuren langs den leirete veien foregikk delvis i mørke, og etter at alle var samlet ved bussene gikk turen tilbake til feltstasjonen Górny San. Her hadde de polske arrangørene virkelig disket opp for en hyggelig og stemningsfull samlingsstund på kvelden. Et stort bål varmet i den fuktige og kjølige høstværet, og det ble servert kokt hjortekjøtt, salat, øl og vodka utover i de sene timer.

Naturområder nær den slovakiske grensen

Fredag den 14.10. var avsatt til ulike møter og diskusjoner i arbeidsgrupper (workshops). Dette var en del av symposiet hvor flere av

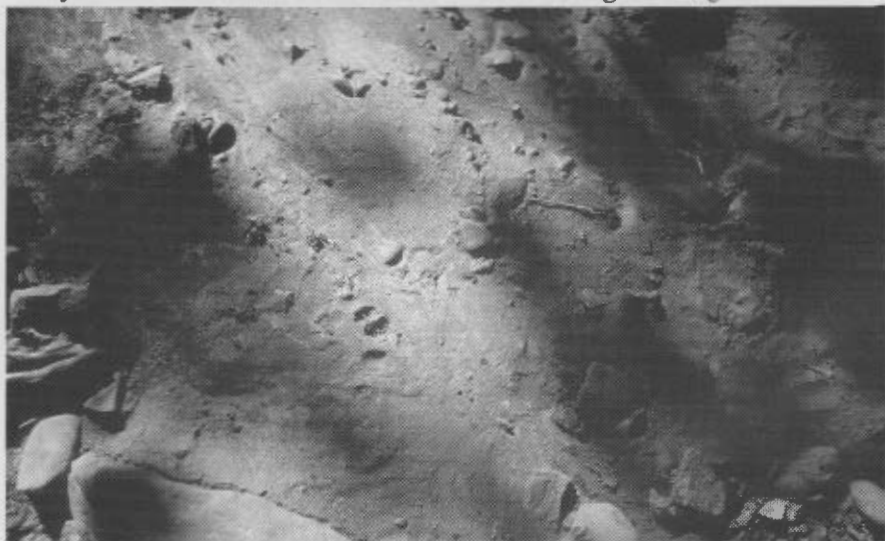
Fra områdene sørvest i Bieszczady like ved grensen til Slovakia. Bøk og gran var de dominerende tresortene i det kupert skoglandskapet. Under broen på bildet tatt den 14.10. var det flere sportegn etter oter.

deltagerne ikke trengte å bidra med så altfor meget, så det ble utflukter og aktiviteter i mange retninger. Noen benyttet anledningen til å komme seg til nærmeste landsby for å se seg omkring blant folk og besøke butikker. **Erik Isakson**, Anders Bjärvall og jeg fikk låne bilen til **Erik og Mona Zimen**, som hadde tatt seg til symposiet med eget kjøretøy. Den eneste forpliktelse var at vi måtte ta oss av parets to hunder, og rett etter frokost forlot vi konferansesenteret.

Vi la opp til en dagstur mot sørvest - i retning grensen mot Slovakia. Her er det ganske store sammenhengende skoger med bøk og gran som dominerende arter, og terrenget er kupert som ellers i denne delen av landet. Vi passerte noen små landsbyer og enkelte mindre gårdsbruk - ellers var det lite med mennesker å se. Det var heller ikke mange biler å møte på veiene i løpet av dagen. Vi stoppet et par steder, og fulgte noen skogsveier og stier for å se etter spor og eventuelle dyr. Spor og sportegn etter store rovdyr var det dårlig med, men hjort og villsvin var det ikke vanskelig å påvise aktiviteter til i områdene vi besøkte. På åskammene vi fulgte kom vi forbi skyttergraver fra siste krig hvor det fortsatt lå plankebiten i dagen. Av fugl var det noe mindre spurvefugler, litt nøtteskrike og en gråspett.

Under hver eneste bro vi sjekket var det spor etter oter. Fine spor i sanden og mange ekskrementer fortalte om stor tetthet av denne rovdyrarten i dette området. Elvene var stort sett grunne og klare.

Sportegn av oter i form av fotavtrykk eller ekskrementer fantes under alle broer vi krøp inn under i den delen av Bieszczady-området som grenser til Slovakia.

Ut på ettermiddagen traff vi på Henryk Okarma, som hadde tatt med seg bl.a. ekteparet Breinmoser fra Sveits på utflukt med sin bil. De hadde funnet ulvespor på en vei et stykke unna, og forklarte hvor vi skulle kjøre for å finne fram. I dette området hadde Okarma tidligere år arbeidet en del med feltstudier av arten. Vi fant etter hvert fram til stedet, som lå inne i et vernet område. De siste kilometrene måtte vi imidlertid ta oss fram til fots siden bilkjøring var forbudt. Vi rakk akkurat fram før det ble mørkt, og kunne konstatere at det var spor i veikanten av et stort hundedyr som godt kunne dreie seg om ulv. Hundene til Zimen fikk i hvertfall strukket sine ekstremiteter.

Fredagskvelden ble preget av sosiale sammenkomster på ulike lokaliteter i hotellkomplekset. Den største norske kontingenten inviterte bl.a. deltagere fra Italia, USA og Hviterusland ned på sine rom, der ulike faglige erfaringer med store rovdyr ble utvekslet.

Avslutningsdag og hjemreise

Lørdagen ble innledet med møter i IUCNs ulike spesialistgrupper. Det finnes én leder i hver gruppe, som er hhv. katte-, bjørne- og ulvespesialistgruppen. Hvert land kan stille med én representant i hver gruppe. Disse blir utpekt av lederne for de ulike grupper. I *IUCN Wolf Specialist Group* sitter Petter Wabakken, Anders Bjärvall og **Erkki Pulliainen** som nordiske representanter. Gruppene har møter regelmessig, og tar opp spørsmål i tilknytning til vern og forvaltning verden over. Møtene er som regel åpne, men det er kun medlemmene som har talerett.

Etter lunch fant det sted et ulvemøte, der erfaringer med ulike feller og fotsakser ble diskutert. Møtet ble ledet av L. David Mech, og fant sted i friluft siden været var så fint. Svært mange av symposiedeltagerne prioriterte denne samlingen, som bl.a. ble filmet av Erik og Mona Zimen i anledning en kommende fjernsynsfilm om arten. Mens møtet pågikk skrudde en stor flokk med traner seg opp over Solinasjøen, og beriket tilværelsen med sine karakteristiske skrik.

Den offisielle og faglige avslutningen fant sted i forelesningssalen kl. 16. Her var det oppsummerende taler, og Boguslaw Bobek takket helt til slutt deltagerne for oppslutningen og interessen. Samtidig ble alle ønsket velkommen til det neste internasjonale symposium under samme tema - i Japan i november 1996.

På kvelden var det bankett, og de fleste deltagerne fra Norge hadde meldt seg på til denne festen. Det ble en stilfull avslutning på et

Erik og Mona Zimen fra Tyskland gjorde en rekke opptak til en fjernsynsdokumentar om ulv under symposiet i Polen, og en av filmsekvensene skulle vise den mangfoldige bruken av ulvemotiver på T-skjorter. Fra venstre Christoph Promberger fra Tyskland, Anders Bjärvall fra Sverige, Urs Breitenmoser fra Sveits og Jan van Haften fra Nederland.

utbytterikt symposium. De polske arrangørene hadde virkelig disket opp med det beste som var å oppdrive - både ørret, forskjellige kjøttretter, egg og lekre salater. Arrangementet fant sted på kafeteriaen Rajska, som vi hadde stiftet bekjentskap med tidligere kvelder. Det var mange danseglade deltagere i forsamlingen, og spesielt var det en nytelse å se Lilly Rendt i lang kjole svinge seg til moderne polske rytmer.

Tilbakereisen til Krakow søndag morgen foregikk under langt tørrere værforhold enn på ankomstdagen. Vi fikk samtidig sett en god del av terrenget langs reiseruten, og i området ved Salina ble det observert flere hjorter fra bussen. Kirkene vi passerte var oppsøkt av så mange mennesker at flesteparten sto utenfor og lyttet til prekenene gjennom åpne dører. Bussreisens høydepunkt var en av de tyske deltageres tilstedeværelse med en helt utrolig samling av fotografiapparater og telelinser. Problemet var bare det at han hadde glemte film hjemme i Tyskland, og den ene han hadde i et av kameraene viste seg ikke å være der! Vedkommende måtte ha hjelp for å få med seg alle tasker og linser inn på bussen. Da vi ankom Krakow, svingte vi innom hotellet før vi

kjørte til jernbanestasjonen. Her fikk en fornøyd Peter Jackson tilbake sitt pass, som han hadde gjenglemt før symposiet startet. Tyskeren med fotoutstyret var imidlertid ikke fullt så fornøyd. Han trodde hotellet var jernbanestasjonen, og klarte etter mye styr og ståk å komme seg ut med alt pikkpakk. Da tyskeren oppdaget at han måtte inn i bussen igjen ble det en heller munter stemning blant de øvrige busspassasjerer!

Togturen nord til hovedstaden var munter og behagelig med sveitserne, Lilly Rendt og Erik Isakson i reisefølget. Et rapphønekull og diverse fasaner ble sett fra togvinduet i tillegg til alle kråker, kornkråker og kaier. Samtidig var det godt med tid for å sortere inntrykk og tenke litt tilbake på symposiet. Det som kanskje sto igjen som det sterkeste bildet var opplevelsen av kontrastene blant deltagerne. Kontrastene mellom de rike og øvrige land som ikke er så rike som det vi er vant med. Det var en enorm forskjell mellom mange av de velutstyrte forskere fra vestlige land og deltagerne fra Øst-Europa og de tidligere sovjetiske republikkene. Mens rovdyrspesialistene fra Vest-Europa og Nord-Amerika kunne presenterte snertne lysbilder og diagrammer i alskens vakre farger, og fortelle om bruk av helikoptere, snøscootere, moderne datamaskiner, telemetriutstyr og bugnende budsjetter, opplevet vi

Kattedyrspesialisten Peter Jackson fra Sveits (til høyre) var meget lettet da han fikk sitt pass tilbake i Krakow på avreisedagen. Under hele symposiet visste han ikke hvor det var blitt av dokumentet. Til venstre Christine Breitenmoser-Wursten fra Sveits og Erik Isakson fra Sverige.

Hjemreise og venting på jernbanestasjonen i Krakow. Fra venstre Erik Isakson, Jørn Enerud, Petter Wabakken, Erling Mømb, Rune Bjørnstad, Ole Knut Steinset, Lilly K. Rendt og Morten Bilet.

forskere fra øst som hadde skrevet sine manuskripter på skrivemaskiner fra første halvdel av dette århundre - og hvor eneste kopieringsmulighet var det tilhørende blåpapiret. Forskere som i perioder ikke en gang hadde økonomiske midler til å anskaffe noe så trivielt som skrivepapir og kulepenn, men måtte bruke mye av sin tid og sine ressurser til å sørge for nok mat til seg selv og familien.

Det som samtidig var slående var at de største idealistene og de som virkelig viste en genuin naturvernholdning og interesse for dyrene og naturen de arbeidet med, først og fremst befant seg i den sistnevnte kategori. La meg avslutte med å sitere hva Erik Isakson skrev om de samme anliggender i sin symposierapport i *Våra Rovdjur nr. 4-94*: "Kanske skulle kineser och ryssar också framstå som duktiga om de hade tillgång till modern utrustning, kunde framställa snygga bilder och fick tala sitt eget språk". Det er ord man kan ta med seg på den videre veien.

*

ÅRSMØTE Foreningen Våre Rovdyr

Årsmøte 1996 finner sted **lørdag 1. juni kl.15.00 på Skogbruks-museet i Elverum**. Dagen etter arrangerer vi en bjørnetur (se nedenfor).

Årsmøtesaker

- Godkjenning av innkalling og dagsorden
- Valg av ordstyrer og referent
- Årsmelding
- Regnskap/budsjett
- Fastsettelse av kontingent for 1997
- Valg av styre, valgkomité og revisor
- Eventuelt

Kaffepause - bevertning - salg - utlodning etc.

Kl. 18.00. Kveldens foredragsholdere. Først ute er Lars Gangås som er prosjektmedarbeider i gaupeprosjektet i Hedmark. Deretter har vi fått Petter Wabakken til å fortelle oss om bjørnen, og det arbeidet som gjøres for denne arten i dette fylket.

Etter foredragene vil vi ha en uformell sammenkomst på Elgstua for litt inntak av mat.

Vi ønsker alle hjertelig velkommen

Styret

Bjørnetur søndag 2.juni

Dagen etter årsmøtet arrangerer vi også i år en bjørnetur for medlemmene. Med hjelp fra folk hos Fylkesmannen drar vi inn i Hedmarkskogen for å se på bjørnehj, spor og sportegn, samtidig som vi får muligheter til å være med på

og peile etter radiomerkede bamsar, og vi regner med å havne på den andre siden av riksgrensen.

Vi starter turen fra Skogbruksmuseet på Elverum søndag morgen ca kl. 10.00 - 10.30. Turen varer til en gang utpå kveldingen, litt etter hva spennende som dukker opp. Godt fottøy og varme klær samt regntøy er lurt å ha med selv om denne årstiden er relativt mild. Nistepakke og drikke tar vi også med oss slik at vi kan tilbringe en matpause i skogen. Noen store vandretseksjoner blir det neppe så turen burde passe for de fleste.

Turen er gratis med unntak av spleising på brensel til de av deltakerne som stiller bil til disposisjon. Vanligvis finner vi en grei løsning på dette.

Ingen forhåndspåmelding.

For de som ønsker overnatting fra lørdag til søndag (som sikkert blir endel), finnes det følgende muligheter:

Elgstua, 62410122, Glommen pensjonat, Elverum, 62411267.

Hotell sentral, Elverum, 62410155, Elverum camping, 62416716.

Møt opp til en spennende tur !

BIOLOGI-FELTKURS 1996

Biologisk mangfold, systematikk, økologi, naturvern, kulturhistorie og politikk

Nordreisa – Råde – Arendal

INNHOOLD

Feltkursene i biologisk mangfold er et tilbud til lærere, forvaltere, forskere og ledere i frivillige organisasjoner, samt et etterutdanningstilbud for biologer som ønsker å friske opp kunnskap og lære mer om norske planter og dyr. Erfarne og entusiastiske feltbiologer vil hjelpe deg i felt til å bestemme alt som vokser, kryper, går og flyr. Hver kursdag vil inneholde forelesninger om planter og dyrs systematikk og økologi, samt spennende foredrag om aktuelle temaer for landsdelen. Men først og fremst foregår undervisningen ute i felt. En kveld innleder vi til debatt om forvaltning av biologisk mangfold. Kursene kan godkjennes som en del av «40-timers miljølærkurs» gjennom Statens utdanningskontorer i deltakernes respektive fylker.

STED & PRIS

I år arrangerer BIO, SUM og WWF 3 feltkurs i henholdsvis Nord-Norge, Østlandet og Sørlandet. Prisene inkluderer full pensjon i tre dogn samt kursavgift og kompendier/ bestemmelsestabeller. Felles for kursene er ankomst torsdag kveld med servering av kveldsmat, informasjon og foredrag om landsdelens natur- og kulturhistorie. På søndagen avslutter vi med oppsummering og kurskritikk etter middag.

KURS 1

SAPPEN LEIRSKOLE, Reisdalen i Troms, 1.–4. august. Pris kr 2.200 (BIO-medlemmer kr 1.900). Kursansvarlig: Hartvig Sætra (tlf. 77 77 01 00 / 77 76 53 29; fax: 77 76 53 73). Medarbeider: Aud Kvam (tlf. 77 64 59 65.)

KURS 2

TOMB JORDBRUKSSKOLE, Råde kommune i Østfold, 8.–11. august. Pris kr 1.800 (BIO-medlemmer kr 1.500). Kursansvarlig: Kjetil Johannessen (tlf. 22 49 05 58) og Henning Roed (tlf. 22 60 31 29.)

KURS 3

ARENDALE i Aust-Agder, 8.–11. august. Pris kr 1.950 (BIO-medlemmer kr 1.650). Kursansvarlig: Beate S. Johansen (tlf. 37 03 65 09 / 37 16 63 38.)

PÅMELDING

Påmelding gjøres ved å innbetale kursavgift til Norsk Biologforening, Boks 1066, Blindern, 0316 Oslo, på postgiro 0803 5679600. Har du spørsmål kan du ringe de enkelte kursansvarlige, BIO 22 85 46 26 eller WWF 22 20 37 77. **PÅMELDINGSFRIST: 1. MAI 1996.** (Merk! Begrenset antall deltakere). Kompendium, fullstendig program og reiseruter blir tilsendt som bekreftelse på at du har fått plass på kurset innen 25. mai. Kursavgiften returneres dersom du ikke får plass.

ARRANGØR

Norsk Biologforening (BIO) er hovedarrangør. WWF Verdens Naturfond og Senter for utvikling og miljø (SUM) ved Universitetet i Oslo, er medarrangører.

4

Grafisk formlingning:
Beate Johannessen

Fond for amur-leopard

Panthera pardus orientalis

Denne underarten av leopard er nå sterkt truet i sine leveområder i Primorsky-regionen, vest for Vladivostok lengst sørøst i Russland (se Viggo Ree's artikkel i dette blad). Bestanden teller i underkant av 30 individer, og de ressurser som nå finnes i det russiske samfunnet til prosjekter, forskning og oppfølging er meget begrensete. Forskeren Victor G. Korkishko og de andre som arbeider med amur-leoparden mangler midler til driftsutgifter, radiomerkeutstyr og diverse annet materiell.

Det finnes ennå muligheter for å redde disse dyrene fra total utryddelse, men mye avhenger nå av hva som skjer av støttetiltak utenfor Russland og at hjelpen kommer raskt.

FVR garanterer at midlene kommer til de rette personer i prosjektet. Tilbakemelding om bruk av pengene og utviklingen av bestandssituasjonen vil bli gitt. FVR gir et startbidrag på kr. 3000,-.

Vi håper at flest mulig vil hjelpe disse idealistiske og hardtarbeidene russerne i deres arbeid med amur-leoparden.

Bidrag kan betales inn på bankgirokonto 1800.20.97644, postgirokonto 0806. 4429494 og må merkes "amur-leopard".

Foreningen Våre Rovdyr
Styret

STYRET

Leder

Morten Bilet, c/o Hamsund, Lindebergåsen 25 C, 1071 Oslo
priv. 22 32 88 38, arb. 22 90 20 00, mob. 94 25 65 39

Sekretær

Yngve Kvebæk, Maridalsveien 225 C, 0467 Oslo
priv. 22 95 08 66, arb. 22 89 16 07

Kasserer

Stig Anderson, Fjæreveien 211, 4890 Grimstad
priv. 37 04 33 80, arb. 37 05 71 95

Styremedlemmer

Knut Eie, Ullern Allé 127, 0381 Oslo
priv. 22 50 80 91, arb. 22 22 30 50

Geir Sjøli, Furusvingen 33, 2164 Skogbygda
priv. 63 90 85 35

Morten Ree, 7332 Løkken
priv. 72 49 63 91, arb. 72 49 65 87

Vararepresentanter

Ragnhild Eklid Grendal, Grindal, 7393 Rennebu
priv. 72 42 61 63

Paul Granberg, 2620 Follebu
priv. 61 22 00 06

Torger Hagen, Stafsbergveien 145, 2300 Hamar
priv. 62 52 64 72

Trond Aspelund, Ekebergdalen, 1912 Enebak
priv. 64 92 62 43, arb. 66 80 60 16 - tast 23

Redaktør

Hilde Aaseth, Nordvivegen 60, 2312 Ottestad
priv. 62 57 83 56

Regionleder Nord-Norge

Wemunn Aabø, Postboks 205, 9440 Evenskjær
priv. 77 08 54 64

Regionleder Midt-Norge

Morten Ree, 7332 Løkken
priv. 72 49 63 91, arb. 72 49 65 87

Regionleder Sørlandet

Stig Anderson, Fjæreveien 211, 4890 Grimstad
priv. 37 04 33 80, arb. 37 02 50 00

Lokalkontakter

Nord-/Midt-Troms

Hans Prestbakmo
Trollbakken 6
9220 Moen
p/a 77 83 13 24

Vest-Finnmark

Tom Eirik Ness
Miljøvernkontoret
9520 Kautokeino
a 78 48 50 95

Øst-Finnmark

Hans Dransfeld
9930 Neiden
p 78 99 63 07

Sør-Trøndelag m/ Trollheimen

Morten Ree
7332 Løkken
p 72 49 63 91

Sør-Troms

Ole Halvorsen
Straumen
9410 Borkenes
p 77 09 24 92

Nordland

Hans Gundersen
Vidrek
8520 Ankenesstrand
p 76 95 96 55
a 76 92 34 00

Ottadalen

Per Bådshaug
Boks 155
2686 Lom
p 61 21 14 18

Røros

Tom Johansen
Skjevdalen
7460 Røros
p 72 41 38 35

Nord-Østerdal

Hans J. Engan
2500 Tynset
p 62 48 04 40

Hordaland

Rune Olav Vetås
Kolstibotn 54
5030 Landås
p 55 27 04 93

Valdres

Svein Sørli
Vestringsbygda
2910 Aurdal
p 61 36 46 94

Land

Geir Høitomt
Rute 527
2870 Dokka
p 61 11 13 20

Rogaland

Svein Efteland
Toreskogvn. 35
4060 Kleppe
p 51 42 62 47
a 51 42 11 07

Buskerud

Viggo Ree
Pamperudbakken
3530 Røyse
p 32 15 77 15
fax 32 15 78 22

Sør-Hedmark

Ole-J. Myhrvold
Hyttbakkestien 9
2200 Kongsvinger
p 62 81 52 22

Vest-Agder

Eivind Mauland
4653 Hægeland
a 38 02 22 65

Vestfold

Helge Schjerve
Parkveien 11
3190 Horten
p 33 07 33 47

Aurskog/Høland

Svein Evensen
Lille Husebyvei 9
0379 Oslo
p/a 22 52 05 68

Aust-Agder

Arne Flor
Gunnar Knudsens vei 36
4815 Saltrød
p 37 03 16 95

VÅRE ROVDYR

Returadresse:

Foreningen Våre Rovdyr, Postboks 17, 2420 Trysil.